

การประมวลข้อคิดเห็นและข้อห่วงใยของประชาชน เกี่ยวกับผลประโยชน์และผลกระทบของโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน

กรณีศึกษา โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด 22 เมกกะวัตต์ของบริษัท เอที ปาโอ เพาเวอร์ จำกัด
ที่ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี

“เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
ในกระบวนการตัดสินใจโครงการพลังงานทางเลือก”

จัดทำโดย
ศุภกิจ นันทะวรการ

โครงการวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ
ในการพัฒนาพลังงานทางเลือก
กรณีศึกษาโรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด 22 เมกกะวัตต์ของบริษัท เอ.ที. ปาโอเพาเวอร์ จำกัด
ที่จังหวัดนครสวรรค์ และสิงห์บุรี

ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

คำชี้แจงเกี่ยวกับแนวคิด วัตถุประสงค์ และวิธีการในการจัดทำเอกสาร

การพัฒนาพลังงานหมุนเวียนเช่น พลังงานชีวมวล แสงอาทิตย์ พลังงานลม ฯลฯ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับพลังงานกระแสหลักซึ่งได้แก่ น้ำมัน ถ่านหิน และก๊าซธรรมชาติ

ทางรัฐบาลจึงมีนโยบายในการสนับสนุนพลังงานหมุนเวียน โดยนโยบายที่สำคัญหนึ่งคือ การให้เงินสนับสนุนผู้ผลิตไฟฟ้าขนาดเล็กที่ใช้พลังงานหมุนเวียน ดำเนินการโดยสำนักนโยบายและแผนพลังงาน กระทรวงพลังงาน ซึ่งมี 31 โครงการ ที่ผ่านกระบวนการประมูลคัดเลือกโครงการ แต่ในปัจจุบันนี้ หลายโครงการกลับได้รับการคัดค้านจากชาวบ้านในหลายพื้นที่

ทางทีมวิจัยมีแนวคิดหลายประการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพและการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ จึงได้พิจารณาสถานการณ์ดังกล่าว และเห็นว่า ควรจะได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยนำเสนอแนวคิดดังกล่าว เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของทุกๆ ฝ่าย ในการหาทางออกร่วมกัน

1. แนวคิด

กระบวนการตัดสินใจดำเนินโครงการพลังงานทางเลือก ควรจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างกลไกการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เป็นธรรม โปร่งใส และเชื่อถือได้ จนสามารถสร้างความมั่นใจได้ว่า โครงการโรงไฟฟ้าจะไม่คุกคามสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

โดยที่มีแนวคิดหรือประเด็นที่เป็นรูปธรรม 5 ประการ ได้แก่

1. การประมวลข้อกังวลใจเกี่ยวกับโครงการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. การตรวจสอบร่างรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยชุมชน
3. การมีที่ปรึกษาทางวิชาการที่ชาวบ้านมั่นใจ
4. การศึกษาแนวทางการจัดทำสัญญาประชาคม และกองทุนชดเชยผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมไทย
5. การแบ่งปันผลประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น

ซึ่งสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมของแนวคิดทั้ง 5 ประการได้จากเอกสารแนบท้าย บทความเรื่อง “ทางออกเรื่อง โรงไฟฟ้าแกลบ อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน” โดยอาจารย์เชษฐ สุกกานี

สำหรับเอกสารฉบับนี้ เป็นการดำเนินการตามแนวคิดข้อแรก เพื่อรวบรวมและประมวลประเด็นข้อห่วงใยของประชาชนให้ชัดเจนขึ้น เป็นการเสริมความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ให้มากขึ้น รวมทั้งเพื่อเป็น

การเสริมข้อมูลให้กับกระบวนการในปัจจุบันว่า ประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับผลกระทบและผลประโยชน์ของโครงการโรงไฟฟ้า มีข้อห่วงใยอย่างไร และข้อมูล ข้อคิดเห็นของแต่ละฝ่ายเป็นอย่างไร รวมถึงข้อเสนอของทีมนักวิจัยเพื่อการพิจารณาต่อไป โดยหวังว่า จะเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนกระบวนการของการสอบถาม อธิบาย และการอภิปราย ถกเถียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูล และพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย

2. วัตถุประสงค์

เพื่อเสริมให้แต่ละฝ่ายมีข้อมูลเกี่ยวกับ ข้อคิดเห็นและข้อห่วงใยของประชาชนในเรื่องผลกระทบและผลประโยชน์ของโครงการมากขึ้นและชัดเจนขึ้น สำหรับเป็นส่วนหนึ่งของกรอบประเด็นในการอภิปราย ถกเถียงต่อไปในกระบวนการตัดสินใจโครงการ

3. ขอบเขตและวิธีการทำงาน

ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่ เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลและความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนของสองกรณีศึกษา ทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยกับโครงการและฝ่ายที่คัดค้านโครงการ โดยชี้แจงว่า เพื่อทำการประมวลผลกระทบและผลประโยชน์ของโครงการจากข้อมูลของชาวบ้าน ซึ่งดำเนินการระหว่างวันที่ 14-15 ธันวาคม และ 21-22 ธันวาคม 2545

ทางทีมนักวิจัยได้จัดทำเอกสารสำหรับแต่ละพื้นที่ โดยครอบคลุมทั้งในด้านผลกระทบและผลประโยชน์ของโครงการ ในแต่ละด้าน จะแบ่งออกเป็นแต่ละประเด็นที่ชัดเจนเช่น สำหรับผลกระทบ มีหัวข้อเรื่อง ผ่นจากปล่องโรงไฟฟ้า การขนส่งแกลบ น้ำเสีย ฯลฯ และสำหรับด้านผลประโยชน์ ตัวอย่างเช่น การจ่ายภาษีให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.), การจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชน ฯลฯ

สำหรับในแต่ละประเด็น จะประกอบด้วย

- ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นนั้นๆ
- ข้อห่วงใยของประชาชนต่อประเด็นดังกล่าว
- ข้อมูลในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม
- คำชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้าต่อประเด็นดังกล่าว
- ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติมต่อไป

สำหรับกรณีศึกษาที่ตำบลโพธิ์รวมนี มีการเพิ่มเติมหัวข้อที่สำคัญคือ กระบวนการและปัญหาในการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการโรงไฟฟ้า ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลกระทบหลายประเด็น

ทางทีมนักวิจัยได้จัดทำร่างเอกสารและพูดคุยกับชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลทั้งสองฝ่ายเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546 เพื่อปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม รวมทั้งขอความเห็นจากชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลทั้งสองฝ่ายเพื่อนำเสนอเอกสารที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้กับฝ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) คณะกรรมการผู้ชำนาญการและสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประกอบการพิจารณาอนุมัติรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

2) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในฐานะผู้รับเรื่องร้องเรียนของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่

3) สำนักนโยบายและแผนพลังงาน กระทรวงพลังงาน ในฐานะเป็นผู้พิจารณาอนุมัติเงินอุดหนุน จากกองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน

4) บริษัท เอ.ที. ไอโอพาวเวอร์ จำกัด ในฐานะเป็นผู้ดำเนินโครงการโรงไฟฟ้า

รวมทั้งการเผยแพร่ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการพลังงานทางเลือกในพื้นที่อื่นๆ เช่น ที่จังหวัดตรัง และจังหวัดยะลา, องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง, กรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชนและกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา, ฯลฯ

ประเด็นสำคัญที่ควรจะเน้นย้ำคือ เอกสารนี้ไม่เป็นข้อผูกพันและไม่เป็นข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นจึง**มิใช่**ว่า ถ้าหากมีการหาทางออกร่วมกันทุกๆ ประเด็นในเอกสารนี้แล้ว จะเท่ากับว่าทุกฝ่ายให้การยอมรับให้สร้างโรงไฟฟ้าได้

ทางทีมวิจัยหวังว่า เอกสารนี้จะไม่เป็นข้อจำกัดของการอภิปรายประเด็นต่างๆ ให้อยู่ในขอบเขตของเอกสารนี้เท่านั้น ถ้าหากฝ่ายใดก็ตาม มีข้อมูลหรือประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ก็ควรจะได้รับ การพิจารณาเพิ่มเติมร่วมกัน

สารบัญ

คำชี้แจงเกี่ยวกับแนวคิด วัตถุประสงค์ และวิธีการในการจัดทำเอกสาร.....	ก-ค
กระบวนการและปัญหาในการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการโรงไฟฟ้า.....	1-3
ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ	4-30
1. การขนส่งแกลบ.....	4
2. ฝุ่นจากกองแกลบ.....	8
3. น้ำเสีย.....	11
4. เสียงรบกวนจากโรงไฟฟ้า.....	14
5. จี๊ไถจากการเผาแกลบและฝุ่นจากปล่องโรงไฟฟ้า.....	16
6. การลักลอบใช้เชื้อเพลิงอื่น.....	19
7. กลไกการตรวจสอบโรงไฟฟ้าและขอชดเชยผลกระทบสิ่งแวดล้อม.....	21
8. ความขัดแย้งภายในชุมชน.....	25
ผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ.....	31-38
1. กองทุนพัฒนาชุมชนและกองทุนพิเศษ	31
2. ภาษีให้องค์กรบริหารส่วนตำบล.....	33
3. การจ้างงานคนในชุมชนของโรงไฟฟ้า	35
4. ผลประโยชน์ต่อการเพิ่มราคาข้าว	37
เอกสารแนบท้าย	39-45
- ทางออกเรื่อง โรงไฟฟ้าแกลบอยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน	40

กระบวนการและปัญหาในการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการโรงไฟฟ้า

ทางสำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน กระทรวงพลังงาน เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินนโยบายการให้เงินสนับสนุนโครงการผู้ผลิตไฟฟ้าขนาดเล็กที่ใช้พลังงานหมุนเวียน โดยใช้เงินจากกองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน ซึ่งเริ่มดำเนินนโยบายนี้ตั้งแต่ปี 2544

วิธีการคัดเลือกโครงการที่จะได้รับการสนับสนุนใช้วิธีการประมูล โดยโครงการที่ขอรับเงินสนับสนุนต่อหน่วยไฟฟ้าที่ขายเข้าระบบต่ำที่สุด จะได้รับการคัดเลือกก่อน และไล่ลำดับไปจนกว่าเงินกองทุนที่จะให้การสนับสนุนหมดลง ผู้ที่สนใจมีเวลาจัดทำข้อเสนอโครงการภายใน 3 เดือน นับตั้งแต่วันที่ออกประกาศเชิญชวน เพื่อนำเสนอขอรับการสนับสนุน ในการนี้ รวมถึงกระบวนการเลือกพื้นที่และการตกลงทำสัญญาจะซื้อขายที่ดินด้วย

ทางผู้ที่จัดทำข้อเสนอโครงการ จะกำหนดกรอบในการเลือกพื้นที่ตามเงื่อนไขการประเมินผลของทางสำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน ตัวอย่างเช่น บริษัท เอ.ที.ไบโอพาวเวอร์ มีหลักเกณฑ์ในการเลือกสถานที่ตั้งโครงการทั้งหมด 5 ข้อ¹ ได้แก่

1. พื้นที่ใกล้เคียงแหล่งเกษตรกรรม (นาข้าว) และโรงสี ดังนั้นจะมีแกลบจำนวนมากและหาซื้อได้ง่าย
2. ห่างไกลจากชุมชนหนาแน่น
3. มีการคมนาคมสะดวก สามารถขนส่งวัตถุดิบมายังโครงการได้ง่ายและรวดเร็ว
4. อยู่ใกล้แหล่งน้ำดิบ (แม่น้ำเจ้าพระยา) ที่จะนำมาใช้ในโครงการ
5. อยู่ใกล้สายส่งไฟฟ้า 115 kV ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

ผู้ที่สนใจจัดทำข้อเสนอโครงการ จึงไปดำเนินการหาพื้นที่ และทำการตกลงเรื่องซื้อขายที่ดิน โดยที่ในกระบวนการทั้งหมดนี้ ประชาชนในท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ ไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมแต่อย่างใด

สำหรับในกรณีโครงการโรงไฟฟ้าแกลบที่ตำบลโพทรวนนี้ ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพทรวน ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการ มีความเห็นว่า ผลจากการเลือกพื้นที่โครงการโดย บริษัท เอ.ที.ไบโอพาวเวอร์ ปรากฏว่า ได้พื้นที่โครงการที่อยู่กลางชุมชนตำบลโพทรวน

¹ รายงานฉบับหลัก การศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการผลิตไฟฟ้าจากแกลบ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี, 2545, บริษัทเอทีไบโอพาวเวอร์ หน้า 2-1

โดยอยู่ติดกับหมู่ 6 ซึ่งประกอบด้วย 119 หลังคาเรือน ประชากร 474 คน และอยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนอื่นๆ ดังนี้²

- สถานีอนามัยตำบล อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 150 เมตร
- ที่ทำการตำรวจชุมชน อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 200 เมตร
- ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 250 เมตร
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กฯ มีนักเรียน 30 คน อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 350 เมตร
- วัดราษฎร์ประสิทธิ์และโรงเรียน (มีครู 9 คน และนักเรียน 102 คน) อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 400 เมตร
- วัดโพทรวม อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 450 เมตร
- วัดดาวดึงษ์ อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 750 เมตร
- วัดโคกพระและโรงเรียน มีนักเรียน 105 คน อยู่ห่างจากพื้นที่โรงไฟฟ้าประมาณ 1,800 เมตร

ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมฯ จึงเกิดคำถามว่า “ที่บอกว่า อยู่ใกล้ชุมชน แล้วมาลงพื้นที่ตรงนี้ ชุมชนของเขามันคืออะไรก็ไม่รู้”³ และทำให้ทางชมรมฯ มีความเป็นห่วงอย่างมากว่า การที่โครงการโรงไฟฟ้าตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนเช่นนี้ จะทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบในด้านต่างๆ เนื่องจากมีประสบการณ์ที่ได้รับผลกระทบจากโรงงานกระดาษที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใจกลางชุมชนเช่นกัน โดยเกิดปัญหาที่สำคัญคือ น้ำเสียและกลิ่นเหม็น ซึ่งได้รับผลกระทบมาประมาณ 10 ปีแล้ว ทางชุมชนได้พยายามหาทางแก้ไขและทำการร้องเรียน แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้จนถึงปัจจุบัน

จากประสบการณ์ดังกล่าว ประกอบกับประสบการณ์ที่ผ่านมาในการคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ ซึ่งทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพทรวมเห็นว่า ทางโรงไฟฟ้ามีการให้ข้อมูลและการดำเนินการที่ไม่โปร่งใส รวมทั้งไม่มีหน่วยราชการใดๆ ที่จะเป็นที่พึ่งได้⁴ ทำให้ทางชมรมฯ ไม่มีความเชื่อมั่นในผู้ประกอบการอุตสาหกรรม และไม่มีความเชื่อมั่นในกลไกการตรวจสอบและกลไกการชดเชยผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม

² เอกสารความคิดเห็นของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพทรวม ต่อร่างเอกสารฉบับนี้ ซึ่งมอบให้ทางทีมวิจัยเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

³ คุณศรัญญา เพ็ชรวิทย์, ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพทรวม จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

⁴ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2545 และวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546 โดยสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากหัวข้อ 8. ความขัดแย้งภายในชุมชน

ดังนั้นทางชมรมฯ จึงยืนยันว่า “พื้นที่ตั้งโครงการไม่เหมาะสม อยู่ใกล้แหล่งชุมชนและอยู่กลางตำบล จึงไม่ต้องการให้สร้างโดยไม่มีข้อต่อรองใดๆ ทั้งสิ้น”⁵

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่อง พื้นที่ตั้งโครงการยังเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่อง น้ำท่วม เนื่องจากในปี 2545 น้ำได้เอ่อล้นจากแม่น้ำเจ้าพระยา มาทางทิศตะวันตกของโครงการ จนต้องมีการสร้างคันดินกั้นน้ำบนถนนเลียบคลองชลประทาน มิเช่นนั้นน้ำคงจะเอ่อล้นเข้าท่วมบริเวณพื้นที่โครงการและพื้นที่โดยรอบ แต่ในปี 2538 ซึ่งเกิดน้ำท่วมรุนแรงกว่า น้ำได้เอ่อเข้าท่วมหมู่ 6 และบริเวณพื้นที่โครงการโดยมีระดับน้ำสูงประมาณ 2 เมตร แต่ในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม มิได้มีการศึกษาอย่างชัดเจนถึงโอกาสในการเกิดน้ำท่วมเนื่องจากน้ำเอ่อล้นจากแม่น้ำ⁶

⁵ เอกสารความคิดเห็นของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์รวม ต่อร่างเอกสารฉบับนี้ ซึ่งมอบให้ทางทีมวิจัยเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

⁶ สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในหัวข้อ 3. น้ำเสีย

ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ

1. การขนส่งแกลบ

โรงไฟฟ้าจะใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงจำนวน 472 ตันต่อวันหรือประมาณ 138,000 ตันต่อปี ทำให้มีการขนส่งแกลบโดยรถบรรทุกเที่ยวและพ่วงประมาณ 45 เที่ยวต่อวัน แต่ในช่วงฤดูการผลิตข้าว อาจมีการขนส่งสูงถึงวันละ 80 เที่ยวเพื่อสำรองแกลบไว้สำหรับในช่วงที่ไม่มีการสีข้าว รถบรรทุกแต่ละเที่ยวจะขนส่งแกลบประมาณ 10-12 ตัน

ทางโครงการได้ตกลงทำสัญญาซื้อขายแกลบกับโรงสีขนาดใหญ่จำนวน 27 โรง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในจังหวัดสิงห์บุรีและชัยนาท สำหรับส่วนที่เหลือมาจากสุพรรณบุรี, อ่างทอง, และลพบุรี แต่รถบรรทุกทั้งหมดจะต้องมาเข้าโรงไฟฟ้าโดยใช้ถนนเลียบคลองชลประทาน ชัยนาท-อยุธยาหรือคลองมหาราช ซึ่งถนนสายนี้มีลักษณะเป็นถนนในชุมชนมีสองช่องจราจรวิ่งสวนกัน

เมื่อทางทีมวิจัยสอบถามชาวบ้านทั้งฝ่ายที่สนับสนุนและคัดค้านก็พบว่า ชาวบ้านทุกฝ่ายล้วนมีความเป็นห่วงอย่างชัดเจนเรื่อง ความเสี่ยงที่จะเกิดอุบัติเหตุ โดยเฉพาะกับเด็ก มากกว่าจะเป็นห่วงเรื่องการจราจรติดขัด เนื่องจากถนนเลียบคลองชลประทานนี้ ผู้คนในชุมชนใช้สัญจรไปมา ทั้งการเดิน, การใช้จักรยาน, และรถอีแต่น ดังนั้นชาวบ้านทั้งสองฝ่ายจึงมีความคิดเห็นอย่างชัดเจนว่า ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งที่รถบรรทุกแกลบจะใช้ถนนเส้นนี้

สำหรับประเด็นเรื่อง ถนนชำรุดเนื่องจากรถขนส่งแกลบ ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมฯ มิได้เป็นห่วงมากนัก โดยคิดว่า สามารถซ่อมได้ และถนนเลียบคลองนี้ มีหน่วยงานทางชลประทานดูแลรับผิดชอบอยู่แล้ว

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ในหน้า 3-62 ระบุข้อมูลพื้นฐานของถนนเลียบคลองชลประทานมหาราชไว้ว่า การจราจรไม่หนาแน่น จะมีปริมาณจราจรช่วงเช้ามากกว่าช่วงเที่ยงและเย็นเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นรถมอเตอร์ไซด์ รองลงมาคือ รถบรรทุกขนาดเล็ก และจากการวิเคราะห์ พบว่า สภาพความคล่องตัวในถนนเส้นนี้ อยู่ในเกณฑ์ดีมาก⁷

⁷ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 3-64

สำหรับประเด็นรถบรรทุกขนาดใหญ่ ระบุว่า ข้อมูลในปี 2543 มีจำนวนประมาณ 56 คันต่อวัน⁸ และเมื่อมีโครงการแล้ว จะมีปริมาณรถบรรทุกขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 106 คันต่อวัน ในช่วงการก่อสร้าง และประมาณ 142 คันต่อวันในช่วงที่โรงไฟฟ้าดำเนินการแล้ว โดยสามารถแสดงข้อมูลเปรียบเทียบได้ดังตาราง

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบปริมาณจราจรของยานพาหนะสามประเภทในถนนเลียบคลองมหาราช ในช่วงก่อนมีโครงการโรงไฟฟ้า, ช่วงก่อสร้างโรงไฟฟ้า, และช่วงที่โรงไฟฟ้าดำเนินงาน

ประเภทรถ	ปริมาณจราจร (คันต่อวัน)		
	ก่อนมีโครงการ	ช่วงก่อสร้าง	ช่วงดำเนินงานโรงไฟฟ้า
รถบรรทุกขนาดใหญ่	55.92	105.92	141.92
รถจักรยานและสามล้อ	204.00	204.00	234.60
รถจักรยานยนต์	2,928.00	2,928.00	3,367.20

ที่มา รายงานฉบับหลัก การศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการผลิตไฟฟ้าจากแกเลบ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี หน้า 3-68, 4-49 และ 4-50

ในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้คำนวณและประเมินผลกระทบจากปริมาณจราจรที่เพิ่มขึ้นว่า สำหรับในช่วงก่อสร้างมีค่าเพิ่มขึ้นจากสภาพปัจจุบันเพียงเล็กน้อยอยู่ในเกณฑ์ดีมากแสดงว่าการจราจรมีความคล่องตัว ปริมาณรถที่เพิ่มขึ้นไม่มีผลกระทบต่อสภาพความคล่องตัว แต่อาจจะเกิดการชำรุดจากการขนส่งวัสดุก่อสร้างได้

สำหรับในช่วงดำเนินการ ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณรถที่จะเพิ่มขึ้นพบว่า “มีการเปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย แสดงว่า เมื่อมีโครงการ ถนนยังมีความคล่องตัวสูง สามารถรองรับปริมาณจราจรได้ดี”¹⁰

⁸ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 3-68

⁹ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 4-47

¹⁰ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 4-48

คำชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

เน้นการชี้แจงว่า รถเพิ่มขึ้นน้อยมาก ดังนั้นจึงมีผลกระทบน้อย ประกอบกับทางโรงไฟฟ้าจะกำหนดมาตรการให้รถบรรทุกหลีกเลี่ยงช่วงเวลาเร่งด่วน โดยจะวิ่งเฉพาะเวลา 9.00-14.00 น. และช่วงกลางวัน นอกจากนี้จะกำหนดให้มีการใช้ความเร็วไม่เกิน 30 กม./ชม. จากมาตรการต่างๆ เหล่านี้ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชนน้อยมาก

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม เน้นข้อมูลปริมาณของยานพาหนะแต่ละประเภทและสภาพความคล่องตัว แต่ความห่วงใยของชาวบ้าน จะเน้นที่เรื่อง ความเสี่ยงของอุบัติเหตุจากรถบรรทุกที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีประชาชนสัญจรไปมาโดยเฉพาะจักรยานยนต์ มีเด็กนักเรียนจี้รถจักรยาน รวมทั้งรถอีแต๋น แต่ในรายงานฯ ไม่มีข้อมูลและไม่มีมีการประเมินผลกระทบที่ชัดเจนในประเด็นนี้

จากตารางที่ 1 ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปริมาตรรถบรรทุกขนาดใหญ่จะเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวในช่วงก่อสร้าง และเพิ่มขึ้นเป็นเกือบสองเท่าตัวในระยะดำเนินการตลอด 25 ปี ดังนั้นประเด็นเรื่องความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุที่อาจจะเพิ่มขึ้น ควรจะได้รับการศึกษาเพิ่มเติมและมีการพิจารณาร่วมกันอย่างจริงจัง

จากการสังเกตเบื้องต้นของผู้วิจัยพบว่า การที่ทางโครงการโรงไฟฟ้าจะใช้ถนนเลียบริมคลองชลประทานเป็นเส้นทางสายหลัก จะมีความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุจริง เนื่องจากมีลักษณะเป็นถนนในชุมชนที่มีเด็กและคนในชุมชน ใช้พาหนะชนิดต่างๆ เช่น จักรยาน จักรยานยนต์ สัญจรไปมา

นอกจากนี้ ในช่วงเดือนธันวาคม 2545 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2546 ที่นักวิจัยลงพื้นที่พบว่า มีการสร้างคันดินกั้นน้ำบนถนนเส้นนี้ เนื่องจากภาวะน้ำท่วมอย่างรุนแรงในช่วงประมาณเดือนตุลาคม 2545 เพื่อกั้นไม่ให้ น้ำเข้าท่วมอีกฝั่งหนึ่งของถนน ซึ่งคันดินนี้ ทับไหล่ทางข้างหนึ่งและล้ำเข้ามาอีกเกือบหนึ่งช่องจราจร ทำให้สภาพถนนเหลือเพียงประมาณ 1 ช่องจราจรเท่านั้น ส่งผลให้รถยนต์สวนกันลำบาก ถ้าหากโครงการโรงไฟฟ้ามีการดำเนินการจริง และเกิดมีความจำเป็นต้องสร้างคันดินกั้นน้ำบนถนนเช่นนี้ ก็น่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับการสัญจรไปมาและความเสี่ยงเรื่องอุบัติเหตุมาก

อีกประเด็นหนึ่งคือ ในปัจจุบันนี้ มีรถชนแกลบวิ่งผ่านชุมชนอยู่บ้างแล้ว จึงน่าจะสามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนและความรุนแรงของอุบัติเหตุที่ผ่านมาได้ เพื่อเป็นการสนับสนุนการประเมินความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นจากการมีโครงการโรงไฟฟ้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ทางชาวบ้านกลุ่มที่เห็นด้วยกับโครงการเห็นว่า ควรจะเปลี่ยนไปใช้ทางหลวงสายเอเชีย ซึ่งเป็นถนนใหญ่สี่ช่องจราจรและมีเกาะกลางถนน โดยนายวิจิต อินทร์อ่วม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ได้ให้ข้อมูลว่า¹¹

¹¹ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เห็นด้วยกับโครงการเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

ทางโรงไฟฟ้ากำลังติดต่อซื้อที่ดินเพื่อจะทำทางเข้าจากถนนสายเอเชียแล้ว แต่จากการสอบถาม ยังไม่ได้มีการปิดทางเข้าโรงไฟฟ้าด้านถนนเลียบคลองชลประทาน และยังไม่มีข้อมูลที่แน่นอนว่า รถขนแกลบและรถขนจี๊ถ้าจะมีการใช้เส้นทางใดในชุมชนบ้าง และจะยังมีการใช้เส้นทางถนนเลียบคลองชลประทานอยู่หรือไม่ ถ้าหากพิจารณาเบื้องต้นจากแผนผังโครงการจะเห็นว่า กองแกลบและกองจี๊ถ้า จะอยู่ทางด้านถนนเลียบคลองชลประทาน ส่วนทางเข้าจากถนนสายเอเชีย จะเป็นบ่อระเหย, บ่อเก็บน้ำบำบัด, และตัวอาคารต่างๆ ก่อนที่จะเข้าถึงกองแกลบ¹²

¹² รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม, รูปที่ 2.2-1 ผังโครงการและตำแหน่งที่ตั้งอาคาร หน้า 2-5

2. ผื่นจากกองเกลบ

ทางโรงไฟฟ้าจะต้องใช้เกลบเป็นเชื้อเพลิงจำนวน 472 ตันต่อวัน หรือประมาณ 138,000 ตันต่อปี ซึ่งจะขนส่งโดยรถบรรทุกเป็นจำนวนประมาณ 45 เที่ยวต่อวัน และภายในพื้นที่โรงไฟฟ้า จะมีการกองเกลบเป็นพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ เพื่อสำรองให้เพียงพอกับการใช้ 90 วัน

แต่พื้นที่โรงไฟฟ้าตั้งอยู่กลางชุมชน โดยชุมชนส่วนใหญ่ ทั้งวัด โรงเรียน สถานีอนามัย และบ้านเรือนหลายหมู่บ้านอยู่ในรัศมีประมาณ 1 กิโลเมตร และทั้งตำบลโพทรวมมีรัศมีประมาณไม่เกิน 2 กิโลเมตรจากโรงไฟฟ้า โดยเฉพาะหมู่ 6 ซึ่งมีบ้านเรือนทั้งหมด 119 หลังคาเรือน อยู่ติดกับพื้นที่โรงไฟฟ้า โดยมีระยะห่างประมาณ 10-500 เมตร¹³

ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงเป็นห่วงมากกว่า กองเกลบ รวมทั้งพื้นที่โครงการทั้งหมดอยู่ใกล้ชุมชนเกินไป จะทำให้เกิดผลกระทบเรื่องฝุ่นกับชุมชนแน่นอน โดยไม่เชื่อว่า เกลบจะปลิวไม่เกิน 60 เมตร นอกจากนี้ยังเห็นว่า ทางโรงไฟฟ้าชี้แจงว่า เกลบมีฝุ่นเหลืออยู่น้อยมาก แต่กลับมีมาตรการป้องกันคนงานของโรงไฟฟ้าที่จะต้องทำงานในลานกองเกลบซึ่งต้องสวมหน้ากากกันฝุ่น, ถุงมือ, และเสื้อผ้าที่มิดชิด¹⁴ นอกจากนี้ทางชมรมฯ ยังได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ประกอบการเผาอิฐที่ใช้เกลบเป็นเชื้อเพลิงซึ่งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลวังทรายว่า ทางโรงสี และรถบรรทุกขนส่งจะใส่ฝุ่นปนในการขนเกลบเพื่อให้ได้น้ำหนักเพิ่ม และยากแก่การตรวจสอบ¹⁵

สำหรับทางฝ่าย อบต.และผู้นำชุมชนบางส่วนที่สนับสนุนโครงการ ก็มีความเห็นตรงกันว่า กองเกลบอยู่ใกล้กับชุมชนเกินไป อาจจะทำให้เกิดปัญหาเรื่องฝุ่นได้¹⁶ แต่ทางกลุ่มที่สนับสนุนโครงการก็ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ปัญหานี้ไม่น่าจะเกิดผลกระทบมากนัก เนื่องจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบๆ โรงสีข้าวก็สามารถอยู่ได้ และปัจจุบันนี้ในชุมชนก็มีปัญหาฝุ่นอยู่แล้ว ถึงจะเพิ่มมาอีกบ้างก็ไม่น่าจะเป็นปัญหา¹⁷

¹³ เอกสารสรุปความคิดเห็นของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมฯ ต่อร่างรายงานฉบับนี้ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

¹⁴ รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 2-81

¹⁵ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

¹⁶ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2545

¹⁷ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

พื้นที่กองถ่าน 40 ไร่ จะลาดด้วยยางมะตอย มีการกองถ่านเป็นแถวทั้งหมด 14 กอง โดยแต่ละกองมีความกว้างประมาณ 30 เมตร ยาวประมาณ 74-176 เมตร และสูงประมาณ 8 เมตร สามารถกองถ่านได้ทั้งหมด 42,140 ตัน (หน้า 2-75)

การป้องกันฝุ่นถ่านปลิวจากลานกองถ่าน มีทั้งหมด 4 มาตรการหลักได้แก่ จะมีการคลุมกองถ่านด้วยผ้าใบถ่วงด้วยโซ่หนาหนัก และมีการติดตั้งตาข่ายสูง 12 เมตร ที่มีขนาดตาข่ายประมาณ 1 มิลลิเมตร รอบลานกองถ่าน ถัดจากนั้นจะมีการปลูกต้นไม้ชนิดพันธุ์ 3 แถวเพื่อบังลม และมาตรการสุดท้ายคือ ระยะกันชนประมาณ 40 เมตร จากขอบนอกของแนวต้นไม้กันลมถึงขอบพื้นที่โครงการ หรือประมาณ 60 เมตรถ้าคิดจากกองถ่านถึงขอบพื้นที่โครงการ ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์โรงสีที่ระบุไว้ว่า ถ้าไม่มีมาตรการป้องกันใดๆ ถ่านจะปลิวไม่เกิน 60 เมตร

นอกจากนี้ ยังมีการระบุถึงสารที่ทำให้เกิดการแพ้ 2 ตัวได้แก่ คายข้าวและรำ ซึ่งอาจจะหลุดมาปะปนกับถ่านได้ ขึ้นอยู่กับขบวนการสีข้าวและประสิทธิภาพเครื่องจักรของโรงสีแต่ละแห่ง โดยมีการอธิบายว่า ปลายข้าวและรำมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นแต่ละโรงสีจึงปรับแต่งกระบวนการผลิตให้ส่วนเหล่านี้ออกมาพร้อมถ่านให้น้อยที่สุด¹⁸

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

ทางโรงไฟฟ้ามีการชี้แจงเพิ่มเติมในเรื่องฝุ่นถ่านว่า “สิ่งที่จะทำให้เกิดฝุ่นที่อยู่ในเมล็ดข้าวคือ คายข้าว ซึ่งคายข้าวจะหลุดไปในกระบวนการตากข้าวของโรงสี และก่อนการสีข้าว ทางโรงสีจะทำความสะอาดข้าวเปลือกอีกหลายขั้นตอน ดังนั้นถ่านที่ได้จากการสีข้าวนั้น แทบจะไม่เหลือฝุ่นอยู่เลย แม้แต่คนงานที่ทำงานในโรงสีก็ยังไม่มีปัญหาแต่อย่างใด”¹⁹

นอกจากนี้ “หากรถบรรทุกทำถ่านตกหล่นหรือฟุ้งกระจาย จะต้องชดเชยค่าเสียหาย และฝุ่นจากถ่านก็มีน้อยมาก ย่อมไม่ไปเพิ่มปริมาณฝุ่นที่มีในอากาศอย่างแน่นอน”²⁰

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ข้อมูลที่ระบุไว้ในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมว่า ถ่านปลิวไม่เกิน 60 เมตรนั้น ได้มาจากการสอบถามโรงสีเท่านั้น แต่ไม่มีการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ซึ่งน่าจะทำให้ได้รับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ขนาดของผลกระทบและรายละเอียดของปัญหาที่เกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ก็

¹⁸ รายงานฉบับหลัก การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 4-59 ถึง 4-62

¹⁹ จากเอกสารคำชี้แจงของทางโรงไฟฟ้าต่อข้อกล่าวหาของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์รวม จังหวัดสิงห์บุรี

²⁰ เพ็งอ้ง

น่าจะได้รับข้อมูลยืนยันว่า ระยะปลิวไกลสุดของเกลือเท่ากับ 60 เมตรจริงหรือไม่ และถ้าเกิดผลกระทบ มีลักษณะอย่างไร และรุนแรงแค่ไหน

อีกแนวทางหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นการเพิ่มข้อมูลที่เชื่อถือได้คือ การทดลองกองเกลือในพื้นที่จริง โดยพยายามทดลองให้ใกล้เคียงกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นจริงมากที่สุด และติดตามผลว่าจะเกิดผลกระทบหรือไม่ และรุนแรงแค่ไหน นอกจากนี้ยังสามารถทดลองในกรณีที่มีมาตรการใด มาตรการหนึ่งหรือหลายมาตรการ เกิดปัญหาพร้อมกัน จะมีผลกระทบหรือไม่ อย่างไร

ในประเด็นถัดไป รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระบุว่า บ้านที่ไกลที่สุดห่างประมาณ 100 เมตร แต่ในสภาพข้อเท็จ มีบ้าน 4 หลัง ซึ่งติดกับรั้วโรงไฟฟ้าด้านที่ใกล้กับลานกองเกลือ จึงมีระยะห่างจากกองเกลือประมาณ 60-70 เมตร ซึ่งเท่ากับตัวเลขที่ทางโรงไฟฟ้าระบุว่า เป็นระยะปลิวไกลสุดของเกลือ และมีบ้านอีก 5 หลังอยู่ห่างประมาณ 10-20 เมตร

นอกจากนี้ เกลือที่ขนถ่ายลงจากรถบรรทุกแล้ว แต่ยังไม่ได้นำเข้ากองเกลือที่จะมีการคลุมผ้าใบ จะอยู่บริเวณใด และเป็นระยะเวลานานเท่าใด เนื่องจากมีโอกาสที่จะปลิวได้มากกว่าเกลือที่จัดเข้ากองแล้ว

สำหรับประเด็นสุดท้ายได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นว่า ผ้าใบจะคลุมกองเกลือตลอดการดำเนินงาน 25 ปี ตายายจะมีการดูแล ถ้ามีปัญหาขาดหรือทรุดโทรม จะมีการเปลี่ยนซ่อม ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่อง กลไกการตรวจสอบโรงไฟฟ้าหลังจากเริ่มดำเนินการแล้ว

3. น้ำเสีย

ทางโรงไฟฟ้า มีความต้องการน้ำดิบวันละ 2,200 ลบ.ม. เพื่อใช้เป็นน้ำประปาและใช้ในกระบวนการผลิตต่างๆ และมีน้ำเสียเกิดขึ้นทั้งหมด 195 ลบ.ม.ต่อวัน น้ำเสียเหล่านี้จะได้รับการบำบัดและปล่อยให้ระเหยไปตามธรรมชาติ โดยที่ไม่มีการปล่อยน้ำเสียออกจากโครงการเลย (Water Zero Discharge) แต่ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์กรวม ก็ยังมีความเป็นห่วงเรื่องน้ำเสีย ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับโครงการโรงงานอุตสาหกรรม น้ำที่ใช้ในกระบวนการผลิตจะต้องมีการใช้สารเคมี และถ้าบำบัดน้ำเสียเต็ม ก็จะแอบปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ โดยการวางแผนโครงการ ได้ออกแบบให้บ่อเก็บน้ำบำบัดและบ่อระเหย อยู่ใกล้กับร่องระบายน้ำของชลประทาน

ทางชุมชนโพธิ์กรวมเคยมีประสบการณ์กับโรงงานกระดาษมาแล้ว โดยในช่วงก่อนการก่อสร้างทางโรงงานกระดาษก็เคยยืนยันว่า จะไม่มีการปล่อยน้ำเสีย แต่หลังจากก่อสร้างและดำเนินการแล้วก็มี การปล่อยน้ำเสียจริง ทางชาวบ้านเคยร้องเรียนมาแล้วหลายครั้ง แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จนปัจจุบันก็ ยังคงได้รับผลกระทบอยู่

ดังนั้นทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมฯ จึงไม่เชื่อว่า โรงไฟฟ้าจะดำเนินการต่างๆ จริง โดยเป็นห่วงว่า จะมีการแอบปล่อยน้ำลงสู่คลองทิ้งน้ำของชลประทาน และถ้าเกิดปัญหาขึ้นอีกก็จะไม่สามารถแก้ไขได้

สำหรับชาวบ้านที่เห็นด้วยกับโครงการคิดว่า ไม่น่าจะเป็นปัญหาเนื่องจาก ทางโรงไฟฟ้าไม่มีการใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย สามารถใช้ประโยชน์จากน้ำที่บำบัดแล้วเช่น นำไปรดต้นไม้ได้ นอกจากนี้ยังเห็นว่า โรงไฟฟ้าแตกต่างจากโรงงานกระดาษเพราะมีการใช้น้ำน้อยกว่า แต่ไม่ได้มีการระบุข้อมูลในรายละเอียดว่า น้ำเสียส่วนไหนหรือประเภทไหนน้อยกว่า และเป็นปริมาณเท่าไร²¹

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

น้ำเสียของโรงไฟฟ้า จำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ น้ำเสียจากกิจกรรมประจำวันของพนักงานและน้ำเสียจากกระบวนการผลิต น้ำเสียประเภทแรกมีปริมาณ 5 ลบ.ม.ต่อวัน จะถูกบำบัดโดยถังบำบัดสำเร็จรูป สำหรับน้ำเสียจากกระบวนการผลิต จะมีทั้งน้ำเสียที่ไม่ต้องบำบัดซึ่งได้แก่ น้ำจากหอหล่อเย็นประมาณ 132 ลบ.ม.ต่อวัน และน้ำทิ้งจากหม้อต้มไอน้ำ ประมาณ 28 ลบ.ม.ต่อวัน กับน้ำเสียที่ต้องทำการบำบัด ซึ่งก็คือ น้ำเสียที่ปนเปื้อนสารเคมี ประมาณ 20 ลบ.ม.ต่อวัน และน้ำเสียที่ปนเปื้อนน้ำมัน ประมาณ 10 ลบ.ม.ต่อวัน

²¹ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

ระบบบำบัดน้ำเสีย จะประกอบด้วยบ่อปรับสภาพความเป็นกรด-ด่าง, ถังแยกน้ำ/น้ำมัน และระบบบำบัดน้ำเสียทางฟิสิกส์-เคมี น้ำจากระบบบำบัดและน้ำเสียอื่นๆ จะถูกเก็บในบ่อเก็บน้ำบำบัดประมาณ 3-4 วัน เพื่อลดอุณหภูมิ และไหลต่อไปยังบ่อระเหย

ทางโรงไฟฟ้าอธิบายไว้ในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมหน้า 2-29 ว่า น้ำที่ผ่านการบำบัดแล้ว มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานน้ำทิ้ง สามารถปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติได้ แต่จากการที่ชุมชนมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเช่น ผลกระทบต่อแหล่งน้ำ จึงนำหลักการที่จะไม่ปล่อยน้ำเสียออกนอกโรงไฟฟ้ามาใช้เพื่อแก้ปัญหา

บ่อระเหย มีพื้นที่ทั้งหมด 23 ไร่ และขอบบ่อสูง 2 เมตร ทำให้มีความจุทั้งหมด 73,600 ลบ.ม. ซึ่งจากการคำนวณ จะมีน้ำเข้าบ่อทั้งหมด 63,590 ลบ.ม.ต่อปี ซึ่งรวมถึง น้ำทิ้งของโครงการ, น้ำที่เหลือจากการรดน้ำต้นไม้ และน้ำฝนที่ตกลงในบ่อระเหย แต่จะมีอัตราการระเหยประมาณ 70,803 ลบ.ม.ต่อปี แสดงว่า จะสามารถระเหยได้หมดในรอบ 1 ปี และยังมีความสามารถในการระเหยคงเหลืออีกประมาณ 7,200 ลบ.ม.ต่อปี

นอกจากนี้ เนื่องจากความจุของบ่อมีมาก ทำให้สามารถรองรับปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูฝนได้ และในการคำนวณ ก็ได้รวมถึงสมมติฐานที่ ไม่มีการรดน้ำต้นไม้และไม่มีการระเหยของน้ำในวันที่ฝนตกแล้ว (หน้า 2-103)

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

คำชี้แจงจะเน้นที่ข้อมูลว่า “ปริมาณการระเหยเฉลี่ยต่อปี มีค่ามากกว่าปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี ฉะนั้นจะไม่มีการปล่อยน้ำเสียออกจากโรงงานอย่างแน่นอน และเรื่องนี้ได้ระบุไว้ในสัญญาประชาคมแล้ว” ซึ่งคำอธิบายชุดนี้ ไม่ได้ครอบคลุมถึงรายละเอียดของการคำนวณตามที่แสดงไว้ในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมว่า การคำนวณของโรงไฟฟ้าได้คำนึงถึงวันที่ฝนตก และบ่อระเหยได้เพื่อปริมาตรสำรองไว้ด้วยแล้ว

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

การคำนวณเรื่อง บ่อระเหยของโรงไฟฟ้า ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลเฉลี่ยต่อปี โดยเฉพาะวันที่ฝนตกในฤดูฝนก็เป็นค่าเฉลี่ยต่อปีซึ่งใช้ตัวเลข 1,129 มิลลิเมตรต่อปี²² แต่ไม่มีการแสดงข้อมูลและการคำนวณว่า ถ้ามีฝนตกหนักติดต่อกัน บ่อระเหยจะสามารถรองรับได้กี่วัน

²² ภาคผนวกประกอบรายงานการศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหิน อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี หน้า ฅ-152

ดังนั้น บ่อระเหย จึงมีความเสี่ยงที่จะมีน้ำล้นในบางปีที่มีฝนตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน ซึ่งถ้าโรงไฟฟ้าทำการบำบัดน้ำเสียจริงตามที่ระบุไว้ว่า ได้มาตรฐานน้ำทิ้ง กรณีน้ำล้นจากบ่อระเหย ก็อาจจะไม่ใช่ปัญหาสำคัญที่จะก่อผลกระทบมาก แต่สำหรับชุมชนท้องถิ่นก็น่าจะเห็นว่า เกิดปัญหาขึ้นแล้ว เนื่องจากทางโรงไฟฟ้ายืนยันว่า จะไม่มีการปล่อยน้ำเสียออกนอกโครงการ

ทางเลือกในวิธีการคำนวณคือ การหันมาเน้นกรณีที่จะเกิดฝนตกหนักติดต่อกันรุนแรงที่สุด ซึ่งอาจจะเป็นคาบ 25 ปีหรือ 100 ปี แล้วพิจารณาว่า บ่อระเหยจะยังสามารถรองรับได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้ จะสามารถขยายพื้นที่บ่อระเหยได้หรือไม่ หรือถ้าจำเป็นจะต้องมีการปล่อยน้ำเสียออก จะมีคำอธิบายและมีการดำเนินการต่อไปอย่างไร

ในการคำนวณเรื่อง การระบายน้ำของลานกองถลุง มีการใช้ตัวเลขปริมาณน้ำฝนสูงสุดราย 1 ชั่วโมงในคาบ 10 ปี ซึ่งเท่ากับประมาณ 78 มิลลิเมตรต่อชั่วโมง แต่ไม่มีการใช้ตัวเลขนี้ในการคำนวณเรื่อง ปริมาตรของบ่อระเหย นอกจากนี้ตัวเลขที่อาจจะเหมาะสมมากกว่าที่ควรจะนำมาใช้ในการคำนวณคือ ปริมาณน้ำฝนสูงสุดในคาบ 25 ปี ทั้งราย 1 ชั่วโมงซึ่งเท่ากับ 87 มิลลิเมตรต่อชั่วโมง และราย 24 ชั่วโมงที่เท่ากับ 142 มิลลิเมตรต่อชั่วโมง²³

นอกจากนี้ การศึกษารายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ยังไม่มีการประเมินความเสี่ยงในการเกิดน้ำท่วม เนื่องจากปริมาณน้ำที่เอ่อล้นจากแม่น้ำเจ้าพระยา ในบางปีที่เกิดน้ำท่วมเช่น น้ำท่วมใหญ่ในปี 2538 และในปี 2545 ที่ทำให้ต้องมีการสร้างคันดินกั้นน้ำสูงประมาณ 1.5 เมตรบนถนนเลียบริมคลองชลประทาน มิเช่นนั้นน้ำก็คงเอ่อเข้าท่วมบริเวณพื้นที่โครงการโรงไฟฟ้าและพื้นที่รอบๆ

แต่ในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม มิได้มีการศึกษาเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ไม่มีการระบุปริมาณน้ำที่อาจจะเอ่อล้นจากแม่น้ำเข้าสู่พื้นที่โครงการในปีที่แล้ว, ระดับน้ำที่เคยท่วมพื้นที่โครงการเนื่องจากน้ำท่วมใหญ่ในบางปีที่ผ่านมา, มาตรการที่ชัดเจนในการป้องกันปริมาณน้ำดังกล่าว, ฯลฯ

²³ ภาคผนวกประกอบรายงานการศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการผลิตไฟฟ้าจากถลุง อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี, ภาคผนวก ค.-15 รายการคำนวณการระบายน้ำบนลานกองถลุง, หน้า ๘-220

4. เสียงรบกวนจากโรงไฟฟ้า

เครื่องจักรของโรงไฟฟ้าในขณะที่เดินเครื่องจะมีเสียงดัง และในการดำเนินงานปกติ ทางโรงไฟฟ้าจะมีการเดินเครื่องจักรตลอด 24 ชั่วโมงเป็นเวลา 292 วันติดต่อกันในแต่ละปี ทำให้ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์กรวม เป็นห่วงในเรื่องเสียงดังรบกวน โดยระบุในเอกสารของทางชมรมฯ เช่น “จะกระทบการเรียนการสอนของครูและนักเรียน”²⁴

สำหรับชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการให้ความคิดเห็นว่า “ไม่น่าจะเป็นปัญหารุนแรง ฟังโรงงานอธิบายก็พอจะเข้าใจ ไม่ถึงกับโง่งมงาย อาจมีบ้างเป็นครั้งคราว ก็คงจะเหมือนเราบางครั้งก็เสียงดังบางครั้งก็เสียงค่อย”²⁵

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การประเมินผลกระทบของเสียงต่อประชาชนโดยรอบโครงการพบว่า จุดที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ วัดดาวดิ่งส์ ซึ่งอยู่ห่างจากโครงการประมาณ 1,000 เมตร

ในช่วงก่อสร้าง มีระดับเสียงเฉลี่ย 24 ชั่วโมงเดิมก่อนมีโครงการเท่ากับ 62.9 เดซิเบล (เอ) และโครงการโรงไฟฟ้าทำให้ระดับเสียงเพิ่มขึ้นเป็น 69.6 เดซิเบล (เอ) ซึ่งยังต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ไม่เกิน 70 เดซิเบล (เอ) แต่ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การประเมินใช้กรณีที่เลวร้ายที่สุดคือ แหล่งกำเนิดเสียงอยู่ในที่โล่งแจ้ง ในความเป็นจริง มีไม้ยืนต้น เป็นเสมือนแนวกันชนที่ดูดกลืนเสียงได้ส่วนหนึ่ง และกิจกรรมดังกล่าวใช้เวลาสั้นประมาณ 10 เดือน²⁶

สำหรับในช่วงดำเนินการ มีระดับเสียงเฉลี่ย 24 ชั่วโมงเท่ากับ 62.9 เดซิเบล (เอ) และโครงการโรงไฟฟ้าทำให้ระดับเสียงเพิ่มขึ้นเป็น 62.92 เดซิเบล (เอ) หรือ 0.02 เดซิเบล (เอ) ซึ่งเพิ่มขึ้นน้อยมากและยังต่ำกว่ามาตรฐาน (หน้า 4-37)

สำหรับประเด็นเรื่องเสียงรบกวน สามารถประเมินได้ว่า เดิมมีระดับเสียงพื้นฐานเท่ากับ 66.8 เดซิเบล (เอ) และโครงการจะทำให้ระดับเสียงเพิ่มขึ้น 0.01 เดซิเบล (เอ) จึงไม่ถือว่าเป็นเสียงดังรบกวนเมื่อเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ (หน้า 4-38)

²⁴ ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์กรวม, เอกสารการคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน อบ.ท.ไปโอพาเวอร์ จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งนำเสนอต่อกองวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

²⁵ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

²⁶ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 4-34

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

เน้นการชี้แจงว่า มีมาตรการป้องกันเสียงที่แหล่งกำเนิดแล้ว ทำให้เสียงที่รั่วโรงงานมีน้อยมาก และจะไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ประเด็นที่สำคัญข้อแรกคือ การใช้วัดดาวดึงส์เป็นจุดวัดเสียงที่ใกล้โครงการมากที่สุด ซึ่งห่างประมาณ 1,000 เมตร ยังส่งผลให้ระดับเสียงเฉลี่ย 24 ชั่วโมงในช่วงก่อสร้าง ต่ำกว่ามาตรฐานเพียง 0.4 เดซิเบล (เอ)

แต่จุดที่น่าจะได้รับผลกระทบมากที่สุดควรจะเป็น หมู่ 6 ซึ่งประกอบด้วยบ้านเรือนประชาชนประมาณ 119 หลังคาเรือน ซึ่งอยู่ห่างจากโครงการประมาณ 10-500 เมตร และมีบ้าน 4 หลังอยู่ติดกับโครงการ ดังนั้นจึงควรจะใช้เป็นจุดวัดเสียง ซึ่งจะทำให้ผลกระทบต่อชุมชนชัดเจนตรงกับความความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การระบุในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมว่า ระยะเวลาในช่วงก่อสร้างที่ทำให้ระดับเสียงเฉลี่ย 24 ชั่วโมงสูงเกือบจะเกินมาตรฐานนั้น “ใช้เวลาสั้นประมาณ 10 เดือน” อาจจะทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เนื่องจากระยะเวลา 10 เดือนน่าจะ “ไม่ใช่ระยะเวลาสั้น” สำหรับชาวบ้านที่ต้องอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น และเสี่ยงกับผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น

5. จี๊เถ้าจากการเผาแกลบและฝุ่นจากปล่องของโรงไฟฟ้า

โรงไฟฟ้าจะเผาแกลบจำนวน 472 ตันต่อวัน หรือประมาณ 138,000 ตันต่อปี²⁷ ทำให้เกิดจี๊เถ้าจากการเผาแกลบ 2 ประเภทคือ จี๊เถ้าเบา (Fly Ash) จำนวน 76.5 ตันต่อวัน ซึ่งจะถูกลดจับด้วยเครื่องดักฝุ่นไฟฟ้าสถิตย์ (Electrostatic Precipitator: ESP) ที่มีประสิทธิภาพในการดักจับฝุ่นประมาณ 99.5 เปอร์เซ็นต์²⁸ ทำให้เหลือจี๊เถ้าเบาที่ถูกปล่อยออกมาจากปล่องประมาณ 340-360 กิโลกรัมต่อวัน²⁹

นอกจากนี้ ยังมีจี๊เถ้าหนัก (Bottom Ash) อีกประมาณ 8.5 ตันต่อวัน ดังนั้นจึงมีจี๊เถ้ารวมที่ต้องกำจัดประมาณ 85 ตันต่อวัน จากเอกสารประชาสัมพันธ์ของทางโรงไฟฟ้า ได้อธิบายในประเด็นนี้ว่า จี๊เถ้าแกลบ สามารถขายเป็นวัตถุดิบให้กับอุตสาหกรรมได้หลายประเภทเช่น การผลิตซีเมนต์ ซึ่ง “จะบรรจุในภาชนะแข็งแรง ผนึกแน่นด้วยเครื่องจักร ภาชนะเหล่านี้จะต้องทนทานต่อการขนส่งทางบกและทางน้ำสู่จุดหมายปลายทาง ดังนั้นจะไม่เกิดปัญหาฟุ้งกระจายเลย”

สำหรับจี๊เถ้าที่เหลือจากการขาย ซึ่งทางโรงไฟฟ้าอธิบายว่า “จะมีน้อยมาก เนื่องจากมีประโยชน์และความต้องการสูง” จะฝังกลบในพื้นที่ของโรงไฟฟ้า โดย “จะมีการคาดหลุมด้วยแผ่นพลาสติกหนา ซึ่งจะอยู่ได้ประมาณ 100 ปี เมื่อเต็มหลุมก็จะฝังกลบด้วยแผ่นพลาสติกและหน้าดิน กับปลูกหญ้าทับไปอีกชั้นหนึ่ง”³⁰

ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นห่วงว่า ฝุ่นละอองต่างๆ ทั้งจากปล่องและฝุ่นจี๊เถ้า จะปลิวและสร้างผลกระทบกับชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะโรงไฟฟ้าตั้งอยู่กลางชุมชน ใกล้กับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน

ในขณะที่ชาวบ้านฝ่ายสนับสนุน ทำการเปรียบเทียบฝุ่นจากโรงไฟฟ้ากับกิจกรรมอื่นๆ ในปัจจุบันเช่น ฝุ่นจากโรงสีข้าว หรือการเผาซึ่ง ซึ่งน่าจะก่อให้เกิดฝุ่นมากกว่า แต่ชาวบ้านก็ยังสามารถอยู่ได้ จึงเห็นว่า ฝุ่นจากโรงไฟฟ้าไม่น่าจะเป็นปัญหา สำหรับผลกระทบจากน้ำจี๊เถ้า ก็เห็นว่า “ปัจจุบันน้ำเสียจากโรงเผาอิฐ ซึ่งก็ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงก็ไม่ได้เป็นปัญหากับชาวบ้าน”³¹ แต่ไม่มีการระบายละเอียดถึงประเภทและปริมาณของน้ำเสียดังกล่าว

²⁷ รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 2-38

²⁸ รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 2-62

²⁹ ข้อมูลจากรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 4-18 ระบุตัวเลข 340 กิโลกรัมต่อวัน ในขณะที่ข้อมูลจากการตอบคำถามโดยทางโรงไฟฟ้า ในเวทีสาธารณะที่จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2545 ระบุตัวเลข 360 กิโลกรัมต่อวัน

³⁰ เอกสารประชาสัมพันธ์ บริษัท เอ.ที.ไบโอพาวเวอร์ จำกัด

³¹ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ในรายงานฯ ระบุว่า มีแนวทางในการจัดการกับจีเอ็มโอดังกล่าวทั้งหมด 3 แนวทางหลัก ได้แก่ การขาย, การให้ผู้รับจีเอ็มโอไปใช้ประโยชน์หรือกำจัด และการฝังกลบในบริเวณพื้นที่โครงการ โดยมีรายละเอียดโดยสรุป³²คือ

การขาย จะเป็นแนวทางหลักที่บริษัทจะดำเนินการ โดยได้มีการติดต่อกับบริษัทในต่างประเทศแล้ว 4 บริษัท สำหรับการขนส่งจะมีสองรูปแบบ คือ การใส่รถบรรทุกชนิดถังปิดขนาด 18 ตัน ซึ่งจะมีปริมาณสูงสุดประมาณวันละ 6 เที่ยว และการบรรจุใส่ถุงแล้วกองไว้ในลานกองจีเอ็มโอในพื้นที่โรงไฟฟ้า ก่อนส่งไปขาย นอกจากนี้แล้ว ยังมีการเจรจาเบื้องต้นเกี่ยวกับการขายจีเอ็มโอให้กับบริษัทภายในประเทศจำนวนหนึ่ง

การให้ผู้รับจีเอ็มโอไปใช้ประโยชน์หรือกำจัด ซึ่งอาจจะเป็นรูปแบบของการให้เปล่า หรือในที่สุดวิสัย จะว่าจ้างบริษัทที่รับกำจัดจีเอ็มโอ

การฝังกลบในบริเวณพื้นที่โครงการ จะเป็นทางเลือกสุดท้ายเมื่อไม่สามารถดำเนินการ 2 แนวทางแรกได้ โดยทางโครงการได้เตรียมพื้นที่ไว้ 9.2 ไร่ ประกอบด้วย 5 บ่อ แต่ละบ่อมีขนาดประมาณ 1 ไร่ สามารถฝังกลบแบบต่อเนื่องวันละประมาณ 85 ตันได้ 0.3 ปี หรือถ้าฝังกลบแบบบดอัดจะรองรับได้ 0.4 ปี

สำหรับเรื่อง ผลกระทบฝุ่นจากปล่องของโรงไฟฟ้า ได้ระบุข้อมูลผลกระทบไว้ดังนี้

ค่าความเข้มข้นเฉลี่ย 24 ชั่วโมงของฝุ่นที่ถูกปล่อยออกมาจากโครงการ มีค่าสูงสุดเท่ากับ 0.00292 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ซึ่งเมื่อรวมกับค่าความเข้มข้นก่อนดำเนินการ (Background) ซึ่งมีค่าสูงสุดเท่ากับ 0.170 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร (มก./ลบ.ม.) พบว่า จะได้ค่าความเข้มข้นรวม 0.17292 มก./ลบ.ม. ซึ่งยังต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งกำหนดไว้ที่ 0.33 มก./ลบ.ม. (รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม, หน้า 4-5)

ค่าความเข้มข้นเฉลี่ย 24 ชั่วโมงของฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM10) ที่ถูกปล่อยออกมาจากโครงการ มีค่าสูงสุดเท่ากับ 0.000002 มก./ลบ.ม. ซึ่งเมื่อรวมกับค่าความเข้มข้นก่อนดำเนินการ ซึ่งมีค่าสูงสุดเท่ากับ 0.059 มก./ลบ.ม. จะได้ค่าความเข้มข้นรวมเท่ากับ 0.05902 มก./ลบ.ม. ซึ่งยังต่ำกว่ามาตรฐานซึ่งกำหนดไว้ที่ 0.12 มก./ลบ.ม. (รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 4-6)

³² รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 2-68

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

สำหรับเรื่องชี้แจง ทางโรงไฟฟ้าเน้นการชี้แจงว่า มีทางเลือกในการจัดการหรือกำจัดชี้เถ้าหลายวิธี สำหรับการขนส่ง จะบรรจุในภาชนะที่แข็งแรงและขนส่งโดยรถบรรทุกชนิดถังปิด นอกจากนั้น บ่อชี้เถ้า จะมีการปูยางกันซึมทั้งผนังและก้นบ่อรวมทั้งในระหว่างดำเนินการจะมีการพรมน้ำเพื่อป้องกันชี้เถ้าฟุ้งกระจาย

ในส่วนของผู้คนจากปล่องโรงไฟฟ้ามีเครื่องดักจับฝุ่นที่มีประสิทธิภาพสูง ประกอบกับปล่องซึ่งสูง 40 เมตร ทำให้ฝุ่นที่เหลือน้อยอยู่แล้ว จะกระจายและเจือจางอยู่ในชั้นบรรยากาศ และไม่ตกลงมาสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนและพื้นที่โดยรอบ³³

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ทางบริษัทเจ้าของโครงการ มีการดำเนินโครงการในลักษณะเดียวกันนี้อีก 3 โครงการ ดังนั้นความเป็นไปได้เรื่อง การขายชี้เถ้า จำเป็นจะต้องพิจารณาปริมาณร่วมกันของทั้งหมดของ 4 โครงการ มิใช่พิจารณาแยกเป็นรายโครงการ

สำหรับพื้นที่สำหรับการฝังกลบเถ้าของโครงการที่ตำบลโพทรวม จังหวัดสิงห์บุรี มีข้อสังเกตว่ามีพื้นที่ 9.2 ไร่ ซึ่งน้อยกว่าโครงการลักษณะเดียวกันที่จังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดพิจิตรที่มีพื้นที่ 21.8 ไร่และ 40 ไร่ตามลำดับ ดังนั้นจึงควรมีการพิจารณารายละเอียดของการขายเถ้า, การว่าจ้างบริษัทไปกำจัด, และการซื้อพื้นที่เพิ่มเติมให้ชัดเจนมากขึ้น

ประเด็นที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือ การตรวจสอบควบคุมให้ดำเนินการป้องกันฝุ่นจากชี้เถ้าตามมาตรการต่างๆ ที่ระบุไว้ ทั้งภาชนะบรรจุและการขนส่งชี้เถ้า, การปูวัสดุกันซึมและการพรมน้ำในบ่อฝังกลบชี้เถ้า, ฯลฯ ซึ่งประเด็นเหล่านี้เกี่ยวข้องกับเชื่อมั่นต่อโครงการของชาวบ้านในพื้นที่ เนื่องจากยากต่อการตรวจสอบว่า มีดำเนินการจริงตามที่อธิบายไว้หรือไม่ และยากต่อการพิสูจน์เช่น การปนเปื้อนของน้ำชี้เถ้าในน้ำใต้ดิน

ประเด็นถัดไปคือ ฝุ่นที่หลุดรอดเครื่องดักจับฝุ่นประมาณร้อยละ 0.5 นั้น เทียบเท่ากับ 340-360 กิโลกรัมต่อวัน และไม่มีการวิเคราะห์หรือชี้แจงว่า ฝุ่นจำนวนนี้จะตกลงบริเวณใด จะก่อให้เกิดผลกระทบหรือไม่ และจะมีผลกระทบสะสมอย่างไร

³³ เอกสารคำชี้แจงของทางโรงไฟฟ้า ต่อข้อกล่าวหาของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตำบลโพทรวม ในสารฉบับที่ 2, ข้อ

6. การลักลอบใช้เชื้อเพลิงอื่น

เนื่องจาก โรงไฟฟ้าต้องใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิงจำนวน 472 ตันต่อวัน หรือ 138,000 ตันต่อปี และมีระยะเวลาดำเนินการ 25 ปี ดังนั้นชาวบ้านจึงค่อนข้างเป็นห่วงว่า ทางโรงไฟฟ้าจะไม่สามารถหาถ่านหินได้เพียงพอตลอด 25 ปี

โรงไฟฟ้าชี้แจง ทั้งวิธีการอธิบายกับชาวบ้านและในรูปของเอกสารว่า “บริษัทจะไม่ใช้ถ่านหินหรือ ถ่านหิน หรือถ่านหินเตา ถ่านหินหอด จะหยุดเดินเครื่องจักร”

แต่ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่เชื่อว่า โครงการขนาดใหญ่ ลงทุนจำนวนมาก จะยอมหยุดดำเนินการ ถ้าหาถ่านหินได้ไม่เพียงพอ และคิดว่า จะใช้เชื้อเพลิงชนิดอื่นเช่น ถ่านหิน เนื่องจากสามารถทำการขนส่งมาได้

นอกจากนี้ทางชมรมฯ ให้ข้อมูลว่า เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2545 นายสุชาติ สุขตระกูล ผู้จัดการทั่วไปของบริษัทโรงไฟฟ้าได้ยอมรับในเวทีการพูดคุยกับคณะกรรมการประชาชนว่า มีโอกาสที่โรงไฟฟ้าจะนำของเสีย (Sludge) ของโรงงานกระดาษมาใช้เป็นเชื้อเพลิง³⁴

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

จากข้อมูลในหน้า 2-38 ระบุว่า ทางโรงไฟฟ้าจะใช้ถ่านหินประมาณร้อยละ 21 ของปริมาณถ่านหินที่เกิดขึ้นในจังหวัดสิงห์บุรี และ 3 จังหวัดใกล้เคียงคือ ชัยนาท, อ่างทอง, และสุพรรณบุรี

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

บริษัทฯ ได้เน้นถึงการพิจารณาของบริษัทว่า เนื่องจากเป็นโครงการที่มีเงินลงทุนมาก ดังนั้นจึงมีการเก็บข้อมูลและประเมินอย่างรอบคอบว่า จะมีเชื้อเพลิงถ่านหินเพียงพอตลอดอายุโครงการ และได้เน้นถึงข้อระบุในสัญญาประชาคมว่า จะใช้เชื้อเพลิงถ่านหินเท่านั้น ทางผู้แทนชุมชนสามารถตรวจสอบโรงไฟฟ้าได้ทุกเมื่อ และถ้าหากมีการละเมิด ก็สามารถเอาผิดทางบริษัทได้ แต่บริษัท นอกจากนี้ยังอธิบายว่า เครื่องจักรในโรงไฟฟ้าได้รับการออกแบบไว้สำหรับเชื้อเพลิงถ่านหิน

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

จากข้อมูลของทางสำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน ถ้าในอนาคตโรงไฟฟ้าเปลี่ยนเชื้อเพลิงจริง จะสามารถใช้มาตรการยกเลิกการให้เงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานได้ ซึ่งดำเนินการได้เฉพาะในช่วงที่ให้การสนับสนุน 5 ปี แต่ไม่สามารถยกเลิกโครงการหรือยกเลิกการรับซื้อ

³⁴ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2545 และเอกสารข้อมูลเพิ่มเติมต่อร่างเอกสารฉบับนี้ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2546

ไฟฟ้าได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นคู่สัญญาการซื้อขายไฟฟ้าว่า จะมีเงื่อนไขอย่างไร

7. กลไกการตรวจสอบโรงไฟฟ้าและชดเชยผลกระทบสิ่งแวดล้อมเมื่อเริ่มดำเนินโครงการแล้ว

จากประเด็นปัญหาผลกระทบในด้านต่างๆ จะเห็นได้ว่า มีความเชื่อมโยงถึงประเด็นความเป็นห่วงที่สำคัญมากเรื่อง ความมั่นใจของชุมชนว่า โรงไฟฟ้าจะดำเนินการอย่างที่อธิบายไว้ทั้งหมดจริง และมีการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอตลอด 25 ปี โดยชาวบ้านจะมีการพูดถึงอยู่เสมอว่า

“ไม่เชื่อว่า โรงไฟฟ้าจะดำเนินการจริงอย่างที่โฆษณาไว้”

เนื่องจาก ชาวบ้านมีประสบการณ์กับผลกระทบจากโรงงานกระดาษ ซึ่งดำเนินการมาประมาณ 10 ปีแล้ว ในช่วงแรกก็ไม่มีปัญหาผลกระทบ แต่ต่อมาก็เริ่มเกิดปัญหามาเรื่อยๆ และทางชาวบ้านได้พยายามร้องเรียนแล้วหลายทาง แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้

ยิ่งไปกว่านั้น ข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับรู้จากสื่อต่างๆ เกี่ยวกับ ประสบการณ์ปัญหาของชุมชนที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะทางชมรมฯ ได้เดินทางไปศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงไฟฟ้าเกลือที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาทเมื่อวันที่ 7, 8, และ 11 กรกฎาคม 2545 ทำให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น และกระบวนการร้องเรียนและแก้ปัญหาของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านหลายคนมีความเป็นห่วงมากกว่า ปัญหาผลกระทบจากโรงงานในที่อื่นๆ ยังไม่สามารถแก้ไขได้แล้วถ้าเกิดปัญหากับกรณีของตนเองจะสามารถแก้ไขได้อย่างไร

เหตุผลที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่ชาวบ้านมักจะกล่าวถึงก็คือ อำนาจการต่อรองของฝ่ายโรงไฟฟ้า ซึ่งมีมากกว่าชาวบ้านในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเงิน, ความรู้ความสามารถ, เวลา, และความสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจในระดับต่างๆ ทำให้ทางชมรมฯ เห็นว่า “ไม่ควรจะให้ตั้งโรงไฟฟ้าตั้งแต่แรก ดีกว่าที่จะมาแก้ไขภายหลัง”

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ทางโรงไฟฟ้าได้เสนอการจัดทำสัญญาประชาคมและการจัดตั้งกองทุนประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นในโครงการเกี่ยวกับมาตรการป้องกัน แก้ไข และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยถ้าหากเกิดผลกระทบ ก็สามารถนำเงินจากกองทุนประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม มาแก้ไขหรือชดเชยผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ โดยทางโรงไฟฟ้าได้ยื่นขอร่างสัญญาดังกล่าวกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โพทรวม ไว้แล้ว³⁵ ทาง อบต.จะพิจารณาในเบื้องต้น และแต่งตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนของชุมชน ผู้แทนบริษัทฯ และผู้ทรงคุณวุฒิ มาพิจารณาแก้ไขร่วมกัน ก่อนที่จะมีการลงนามต่อไป³⁶

³⁵ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 2-137

³⁶ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 2-147

ตามรายละเอียดในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม บริษัทได้เน้นที่ฝุ่นที่จะออกจากปล่อง, การขนส่งแกลบ, กองแกลบ, และกองขี้เถ้า สำหรับฝุ่นที่ออกจากปล่อง จะพิจารณาจากการบันทึกระดับฝุ่นละอองที่วัดได้ จากจอแสดงค่าความเข้มข้นมลสารด้านหน้าโครงการ

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

ทางโรงไฟฟ้าชี้แจงว่า “เพื่อเป็นการเพิ่มความมั่นใจให้กับชุมชน ทางโรงไฟฟ้า จึงเสนอจะจัดทำสัญญาประชาคม โดย อบต. สามารถแต่งตั้งผู้แทนจากชุมชนเข้ามาตรวจสอบโรงงานได้ โดยไม่ต้องรอให้ราชการเข้ามาตรวจสอบ”³⁷

จากข้อมูลเกี่ยวกับร่างสัญญาประชาคมของโครงการของบริษัท เอ.ที.ไบโอพาวเวอร์ ที่จังหวัดนครสวรรค์ ข้อเสนอของทางโรงไฟฟ้ามีดังนี้ ทางคณะกรรมการบริหาร อบต. และทางโรงไฟฟ้า จะร่วมกันสรรหาคณะกรรมการบริหารกองทุนประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยจะประกอบด้วยผู้แทนท้องถิ่นจากหมู่บ้านใกล้เคียงพื้นที่โครงการจำนวน 6 คน ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านที่เกี่ยวข้องได้แก่ ด้านการสาธารณสุข เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และฝ่ายปกครอง รวม 4 คน และตัวแทนจากโรงไฟฟ้าจำนวน 5 คน

ข้อกำหนดที่สำคัญในร่างกองทุนประกันคือ ถ้าหากมีความเสียหายเกิดขึ้นเนื่องจากโรงไฟฟ้า การสรุปมติเกี่ยวกับค่าเสียหายต้องมีเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 หรือเท่ากับ 10 เสียง

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ประเด็นเรื่อง กลไกการตรวจสอบโรงไฟฟ้าและการชดเชยผลกระทบสิ่งแวดล้อมหลังจากโครงการได้เริ่มดำเนินการแล้ว เป็นประเด็นที่มีปัญหามากในสังคมไทย นอกจากนี้ ทางสำนักงานนโยบายและแผนพลังงานเอง ก็กำลังผลักดันแนวความคิดเรื่อง การจัดตั้งคณะกรรมการไตรภาคีขึ้นมาตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการ โดยมีหลักการโดยรวมตรงกับประเด็นเรื่องนี้ ดังนั้นจึงมีประเด็นเพื่อพิจารณาเพิ่มเติมหลายประการดังนี้

ประการแรก การยอมรับของชุมชนร่วมกัน ที่จะเข้าร่วมกระบวนการเจรจาเรื่องสัญญาประชาคม และกองทุนประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม ภายใต้สถานการณ์ซึ่งมีความขัดแย้งในปัจจุบัน เนื่องจากหากมีเพียงบางกลุ่มเข้าร่วมเท่านั้น อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งมากขึ้น

ประการที่สอง องค์ประกอบของคณะกรรมการในสัญญาประชาคมและกองทุนประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านจำนวนของตัวแทนจากแต่ละฝ่าย โดยต้องคำนึงถึงพื้นฐานที่ฝ่ายต่างๆ มีอำนาจต่อรองต่างกัน โดยเฉพาะฝ่ายชาวบ้านที่มักจะมีอำนาจต่อรองน้อยที่สุด นอกจากนี้วิธีการสรรหา

³⁷ เอกสารชี้แจงข้อกังวลของชาวบ้านประกอบเวทีสาธารณะในพื้นที่อำเภอพยุหะคีรี วันที่ 24-25 ธันวาคม 2545

ตัวแทนชาวบ้าน เพื่อให้ได้ตัวแทนชาวบ้านที่เป็นอิสระ จากภาคราชการและฝ่ายโรงไฟฟ้า ก็เป็นประเด็นที่มีความสำคัญมาก

สำหรับตัวแทนของภาคราชการ ควรจะมีตัวแทนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุขและสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเกษตร รวมอยู่ด้วย ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังเน้นไปที่ส่วนอุตสาหกรรม และส่วนงานปกครองเป็นหลัก

การที่โรงไฟฟ้าเข้าร่วมอยู่ในคณะกรรมการด้วย ทำให้ควรจะมีการกำหนดมาตรการที่ชัดเจนว่า จะทางคณะกรรมการจะดำเนินการตรวจสอบโรงไฟฟ้าอย่างไรที่โรงไฟฟ้าจะไม่ทราบล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในกระบวนการตรวจสอบ

ประการต่อไป อำนาจ หน้าที่ของคณะกรรมการในสัญญาประชาคมหรือคณะกรรมการไตรภาคี ควรจะมีอำนาจอะไรบ้างและสามารถใช้กลไกอะไรในการตรวจสอบและต่อรองกับทางโรงไฟฟ้า ควรจะมีการตกลงร่วมกันและระบุให้ชัดเจนในประเด็นเหล่านี้

สำหรับประเด็นเรื่อง ผลกระทบสะสมกับปัญหาที่เกิดจากโรงงานกระดาษที่ชุมชนได้รับผลกระทบอยู่แล้ว ควรจะมีการพิจารณาอย่างจริงจังและกำหนดไว้ในสัญญาประชาคมและกองทุน ประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทั้งในเรื่องเสียงดังรบกวน น้ำเสีย กลิ่นเหม็น หรือเรื่องอื่นๆ และถ้าเกิดปัญหาขึ้นจริง จะมีกระบวนการตรวจสอบอย่างไร ที่จะสามารถระบุแหล่งกำเนิดผลกระทบได้ชัดเจน

นอกจากนี้ ควรจะมีการพิจารณาถึงการปรับมาตรฐานในปัจจุบัน เพื่อให้เอื้อต่อกระบวนการตรวจสอบ ควบคุมโรงไฟฟ้า หรือเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการไตรภาคี ตัวอย่างเช่น เรื่องภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) ในกรณีที่เกิดปัญหาผลกระทบขึ้น ทางฝ่ายชาวบ้านต้องรับภาระนี้เพื่อจะพิสูจน์ว่า เป็นปัญหาจากโรงไฟฟ้าจริง จะมีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะปรับเปลี่ยนให้ทางฝ่ายโรงไฟฟ้าเป็นผู้รับภาระนี้ โดยถ้าเกิดปัญหาขึ้น ทางโรงไฟฟ้าจะต้องเป็นผู้พิสูจน์ว่า ปัญหาผลกระทบดังกล่าวไม่ได้เกิดจากโรงไฟฟ้า มิเช่นนั้นทางโรงไฟฟ้าจะต้องรับผิดชอบ แต่ควรจะต้องมีการประสานงานและตกลงร่วมกันในรายละเอียด

ในประเด็นถัดไป มีหลายฝ่ายพูดถึงเรื่อง การปิดโรงไฟฟ้าถ้าเกิดผลกระทบขึ้นจริง ทางทีมวิจัยจึงทำการประเมินในเบื้องต้นได้ 5 แนวทางหลัก โดยการดำเนินการเหล่านี้เป็นการปิดโรงไฟฟ้าชั่วคราวเพื่อปรับปรุงแก้ไข ส่วนการปิดอย่างถาวรนั้น น่าจะต้องเกิดปัญหาหลายครั้ง และไม่สามารถแก้ไขอย่างจริงจังได้ หรือเกิดปัญหาอย่างรุนแรงมาก อย่างไรก็ตามจะต้องมีการดำเนินการหลายขั้นตอนและจะต้องมีการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการปิดอย่างถาวรเพิ่มเติมต่อไป

แนวทางแรกคือ ระดับหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินการตาม พ.ร.บ. การสาธารณสุข โดยสามารถกำหนดให้กิจการโรงไฟฟ้า เป็นอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบและต้องควบคุม

หลังจากนั้นทาง อบต. สามารถใช้อำนาจปิดโรงไฟฟ้าได้ถ้าเกิดปัญหาขึ้น หรืออาจจะใช้ประเด็นเรื่อง เหตุ รำคาญ ปิดโรงไฟฟ้าได้

แนวทางที่สองคือ การดำเนินการของชุมชน โดยใช้พลังของชาวบ้านในท้องถิ่นเช่น การเจรจา โดยตรงกับโรงไฟฟ้า หรือการเดินขบวน เพื่อกดดันให้โรงไฟฟ้าปิดและแก้ไขปัญหา ซึ่งชาวบ้านฝ่าย สนับสนุนโครงการที่สิงห์บุรี ก็มีฐานคิดว่า ถ้าเกิดปัญหาขึ้นจริง จะใช้วิธีนี้³⁸

สำหรับแนวทางนี้ ชาวบ้านที่ตำบลมะขามเต่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เคยใช้ได้ผลจริง มาแล้ว โดยชาวบ้านได้รับผลกระทบเรื่องฝุ่นจากโรงไฟฟ้าเกลือ จึงมีการใช้แนวทางนี้จนสามารถปิด โรงไฟฟ้าชั่วคราวได้ แต่ประเด็นที่สำคัญของแนวทางนี้ก็คือ ไม่มีอำนาจบังคับทางกฎหมายรอบรับ

แนวทางถัดไปคือ ในระดับหน่วยราชการระดับจังหวัด ข้อกฎหมายในปัจจุบันกำหนดให้ ผู้ที่มี อำนาจสั่งปิดโรงไฟฟ้าต้องเป็นอุตสาหกรรมจังหวัดเท่านั้น ดังนั้นถ้าหากคณะกรรมการตามสัญญา ประชาคมจะดำเนินการตามแนวทางนี้ ก็ควรมีการพิจารณาว่า จะมีการประสานงานกับอุตสาหกรรม จังหวัดอย่างไร เพื่อให้มีความโปร่งใส เป็นอิสระจากทางโรงไฟฟ้า และสามารถมีอำนาจดำเนินการสั่ง ปิดโรงไฟฟ้าได้จริง ถ้าเกิดปัญหาขึ้น

แนวทางที่สี่คือ สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน สามารถใช้อำนาจยกเลิกการให้เงิน สนับสนุนได้ ซึ่งได้รับการยืนยันว่า สามารถดำเนินการได้เลย แต่ข้อจำกัดที่สำคัญก็คือ สามารถ ดำเนินการได้เฉพาะในช่วงที่ให้การสนับสนุนคือ 5 ปีแรกเท่านั้น

แนวทางสุดท้ายคือ การดำเนินการของทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ที่สามารถจะยกเลิกสัญญาการซื้อ ขายไฟฟ้า ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการดำเนินการของโรงไฟฟ้าอย่างมาก อย่างไรก็ตามในปัจจุบันยังไม่มี รายละเอียดที่ชัดเจนในเรื่องนี้ว่า จะกำหนดเงื่อนไขในสัญญาอย่างไรและเงื่อนไขในการดำเนินการยกเลิก สัญญาเป็นอย่างไร

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับกลไกการตรวจสอบประการสุดท้ายคือ การจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา เป็นตัวแทน ในด้านหนึ่งก็หมายความว่า เป็นการกีดกันชาวบ้านที่เลืกทั้งหมดให้ไม่สามารถใช้สิทธิหรือ เข้าถึงกระบวนการได้โดยตรง

ดังนั้นชาวบ้านทั้งหมดที่มีไ้ได้อยู่ในคณะกรรมการ ควรจะมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการ ตรวจสอบ ควบคุมโรงไฟฟ้าอย่างไร รวมทั้งจะมีการตรวจสอบควบคุมคณะกรรมการตามสัญญา ประชาคมหรือคณะกรรมการไตรภาคี ได้อย่างไร

³⁸ จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านที่เห็นด้วยกับโครงการ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

8. ความขัดแย้งภายในชุมชน

ภายในชุมชนตำบลโพทรวม มีทั้งกลุ่มผู้ที่สนับสนุนโครงการ กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการ และชาวบ้านที่ยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับผลกระทบและผลประโยชน์ของโครงการ

ทางโรงไฟฟ้าเห็นว่า ได้ทำการประชาสัมพันธ์และกิจกรรมมวลชนสัมพันธ์ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2543 มาตลอด 2 ปีที่ผ่านมา แต่มีชาวบ้านบางกลุ่มยังคัดค้าน โดยมีจุดเริ่มต้นในการคัดค้านมาจากการเสียผลประโยชน์ในการขายที่ดินให้กับทางโครงการโรงไฟฟ้า

ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพทรวม อธิบายถึงการคัดค้านว่า มีพื้นฐานมาจากความไม่แน่ใจเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการ เนื่องจากทางโรงไฟฟ้ามีการอธิบายแต่ข้อดีและมาตรการป้องกันผลกระทบที่ครบถ้วนในทุกๆ ด้าน จนไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อชุมชนเลย รวมทั้งการเน้นเข้าหาผู้นำชุมชนมาโดยตลอด

ชาวบ้านบางส่วนจึงมีความเป็นห่วงผลกระทบด้านต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น โดยมีประสบการณ์มาแล้วกับผลกระทบของโรงงานกระดาษที่ยังแก้ปัญหามาไม่ได้

แต่ประเด็นที่สำคัญคือ การนำเสนอผลประโยชน์ให้กับผู้นำชุมชนเช่น สมาชิก อบต. และผู้ใหญ่บ้านบางคน ให้ทำการสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้าน เมื่อวันที่ 1-2 มิถุนายน 2545 และมีการจ่ายเงินตอบแทนให้กับผู้ที่ลงนามเห็นด้วย รวมทั้งมีการลงชื่อแทนกัน

ซึ่งเป็นจุดที่ทำให้ชาวบ้านที่มีความไม่มั่นใจอยู่แล้ว รวมตัวกันเป็นชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพทรวม เนื่องจากเห็นว่า ทางโรงไฟฟ้ากระทำผิดกฎหมายตั้งแต่เริ่มต้น ทำให้ไม่สามารถเชื่อถือโครงการได้อีกต่อไป ตัวอย่างเช่น สมาชิกชมรมฯ หลายคนแสดงความคิดเห็นว่า

“ขนาดยังไม่สร้างโครงการ ยังมีการใช้เงินซื้อชาวบ้านอย่างนี้ ถ้ามีการสร้างโครงการและดำเนินการแล้ว ย่อมไม่สามารถเชื่อทางโรงไฟฟ้าได้อย่างแน่นอน”

ทางชมรมฯ ได้ดำเนินการคัดค้านในรูปแบบต่างๆ เช่น การเขียนป้ายคัดค้านติดในที่ต่างๆ ในชุมชน, การส่งจดหมายสอบถามข้อมูล และจดหมายคัดค้านไปสู่หน่วยงานต่างๆ รวมถึงทางองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งทางชมรมฯ ให้ข้อมูลว่า ทาง อบต. ไม่ได้ดำเนินการตอบสนองข้อคัดค้านของประชาชน

นอกจากนี้ ทางประธานบริหารของ อบต. ยังทำหน้าที่ชี้แจงกับทางจังหวัดว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วย มีส่วนน้อยที่คัดค้าน และมีสาเหตุสำคัญมาจากการพลาดหวังผลประโยชน์ในการขาย

ที่ดิน³⁹ รวมทั้งการระบุว่า แกนนำของชมรมฯ เป็นผู้ก่อความไม่สงบในชุมชน ทำให้ทางชมรมฯ เห็นว่า “ทางผู้นำชุมชนและสมาชิก อบต. ไม่เคยกระทำตามความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่” ยิ่งไปกว่านั้น ทางจังหวัด ก็ทำหนังสือชี้แจงถึงสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ในทำนองเดียวกันกับหนังสือของทาง อบต.

สำหรับการดำเนินการของทางจังหวัด ทางชมรมฯ ชี้แจงว่า ผู้บริหารของจังหวัดได้ให้โอกาส โรงไฟฟ้าเข้าชี้แจงข้อมูล แต่ไม่เคยเปิดโอกาสให้ผู้คัดค้านเข้าชี้แจง และไม่เคยมีการลงพื้นที่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ตัวอย่างเช่น ทางชมรมฯ มีการจัดเวทีเพื่อให้ข้อมูลกับประชาชนหลายครั้งและเชิญ ทางจังหวัดและโรงไฟฟ้าเข้าร่วม แต่ไม่เคยมีตัวแทนมาเข้าร่วม และทางฝ่ายโรงไฟฟ้าและผู้ที่เกี่ยวข้องกับ โครงการยังให้ข้อมูลว่า ผู้ที่เข้าร่วมเวทีของทางชมรมฯ เป็นคนนอกพื้นที่ เดินทางมาจากที่อื่น แต่ทาง ชมรมฯ ก็มีหลักฐานยืนยันว่า ผู้เข้าร่วมเกือบทั้งหมดเป็นคนในตำบล

ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ทางโรงไฟฟ้ามีการจัดตั้งทีมงานมวลชนสัมพันธ์ในพื้นที่⁴⁰ ซึ่งเป็นชาวบ้านประมาณ 2-3 คนในทุกๆ หมู่บ้านเพื่อเป็นผู้อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจถึงข้อมูลของ โครงการและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงไฟฟ้า โดยทางทีมงานฯ ก็ยืนยันว่า ทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนในลักษณะของอาสาสมัคร

ในช่วงปลายเดือนธันวาคม 2545 ทางชมรมฯ เคยเสนอขอพูดคุยกับทาง อบต. เกี่ยวกับข้อคิดเห็น ของทั้งสองฝ่ายต่อรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม แต่ทาง อบต. ไม่มีการดำเนินการแต่อย่าง ใด จึงทำให้เกิดการเดินขบวนเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2546 ไปที่ อบต. และศาลากลางจังหวัด เพื่อคัดค้าน โครงการโรงไฟฟ้าและขับไล่ปลัด อบต.

³⁹ จากการสัมภาษณ์ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์ทอง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

⁴⁰ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2545 และกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

รูปที่ 1 ป้ายของทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์กรวม บริเวณพื้นที่โครงการ

รูปที่ 2 ป้ายของชาวบ้านฝ่ายสนับสนุน ซึ่งอยู่ห่างจากป้ายฝ่ายคัดค้านประมาณ 40 เมตร

ข้อมูลในรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ทางโรงไฟฟ้าชี้แจงว่า ได้ดำเนินการชุมชนสัมพันธ์ตลอด 2 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจโครงการและเห็นด้วย มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วย

โดยมีการระบุรายละเอียดการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในตำบลโพธิ์รวมในหน้า 7-17 ว่า ได้ทำการสำรวจ 2 ครั้ง ในครั้งแรกระหว่างเดือนก.พ.-มี.ค. 2545 โดยมีการจัดสัมมนาในวันที่ 18 ก.พ. 2545 ให้กับผู้นำในหมู่บ้านต่างๆ และอาสาสมัคร ซึ่งมีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ หรือเป็นที่เลาพนักถือของชุมชน จำนวน 30 คน เพื่อให้ผู้นำและอาสาสมัครเหล่านี้ สามารถประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลและตอบคำถามของประชาชนได้ (หน้า 7-17)

จากนั้นจึงมีอาสาสมัครทำการประชาสัมพันธ์โครงการและสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทุกหลังคาเรือนในตำบล ภายใต้การสนับสนุนช่วยเหลือของผู้นำที่ผ่านการสัมมนา โดยดำเนินการในเดือนมีนาคม 2545 รวม 652 หลังคาเรือน และได้ผลสรุปว่า มีผู้ไม่เห็นด้วยร้อยละ 13 มีบางส่วนเห็นว่า แล้วแต่เสียงส่วนใหญ่หรือแล้วแต่ผู้นำหรือไม่มีความเห็น และอีกร้อยละ 87 เห็นด้วยกับโครงการ

ถึงแม้ว่า ผลการสำรวจนี้ จะมีผู้ไม่เห็นด้วยกับโครงการลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับการสำรวจของบริษัท คลีน เทคโนโลยี เมื่อเดือนตุลาคม 2543 ซึ่งมีผู้เห็นด้วยร้อยละ 62.61 และผู้ไม่เห็นด้วยร้อยละ 18.49 ส่วนที่เหลือร้อยละ 18.91 ไม่แสดงความคิดเห็น แต่ทางบริษัทยังได้กำหนดแผนงานประชาสัมพันธ์เพิ่มเติม และทำการสำรวจซ้ำอีกครั้งในเดือนมิถุนายน 2545 เฉพาะผู้มีสิทธิเลือกตั้งรวม 2,600 คน และได้ผลว่า “เกินร้อยละ 70 เห็นด้วยกับหลักการของโครงการและต้องการให้ก่อสร้างโรงไฟฟ้า”⁴¹

ส่วนท้ายของรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในหัวข้อปัญหาอุปสรรคของการประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหน้า 7-30 มีการระบุว่า การคัดค้านโครงการ เป็นผลมาจากการพลาดหวังผลประโยชน์จากการซื้อขายที่ดิน และในเดือนมิถุนายน 2545 มีการคัดค้าน โดยบิดเบือนข้อเท็จจริงและสาระสำคัญที่บริษัทฯ อธิบายให้กับชุมชน⁴²

ทางบริษัทฯ ได้ชี้แจงและเจรจากับกลุ่มผู้คัดค้าน แต่ไม่ประสบผล เนื่องจากกลุ่มผู้คัดค้านปฏิเสธคำชี้แจงใดๆ รวมทั้งไม่เชื่อถือการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้น “จึงเป็นเรื่องยากที่จะใช้เหตุผลเข้าแก้ปัญหาให้สำเร็จในระยะเวลาอันสั้น” ซึ่งบริษัทฯ เห็นว่า ควรจะหันไปให้เวลากับการประชาสัมพันธ์แก่คนทั่วไปมากขึ้น⁴³

⁴¹ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 7-18

⁴² รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 7-30

⁴³ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หน้า 7-34

การชี้แจงอื่นๆ ของทางโรงไฟฟ้า

ทางโรงไฟฟ้าจะเน้นว่า ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์และชี้แจงข้อมูลต่างๆ มาตลอด 2 ปีที่ผ่านมา ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจและให้การยอมรับโครงการ สำหรับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการ ทางบริษัทก็ได้พยายามให้ข้อมูลและอธิบายชี้แจงแล้ว แต่ก็ยังคงยืนยันที่จะไม่ยอมรับโครงการ

ข้อมูลหรือประเด็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

การที่โรงไฟฟ้ามีฐานคิดหลักเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่า มีผลมาจากความพลาดหวังเกี่ยวกับผลประโยชน์การซื้อขายที่ดิน นอกจากนี้ ฝ่ายอื่นๆ เช่น ผู้นำชุมชนบางคน, ทางจังหวัด, ฯลฯ ก็มีความเข้าใจในลักษณะเดียวกัน ทำให้มีข้อที่ควรพิจารณาว่า การดำเนินการต่อไปควรจะเป็นอย่างไร จึงจะสามารถหาทางออกร่วมกันได้ และควรจะมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดอย่างไร เพื่อให้สามารถนำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการหาทางออกร่วมกัน โดยใช้ข้อมูลและเหตุผล บนพื้นฐานประชาธิปไตย

ประเด็นที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือ การที่โรงไฟฟ้าชี้แจงอยู่เสมอว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับโครงการ มีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วย คำชี้แจงลักษณะเช่นนี้ มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งมากขึ้น เนื่องจากทำให้ผู้คัดค้านรู้สึกไม่เป็นธรรมที่เห็นว่า พวกตนเป็นเพียงส่วนน้อย และความไม่ถูกต้องของการแบ่งว่า ใครเห็นด้วย ใครคัดค้าน เพราะผู้ที่กังวลและคัดค้านอาจจะมีไม่น้อยในความเป็นจริง นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกแบ่งฝ่าย และเสี่ยงต่อการสร้างความแตกแยกมากขึ้นในชุมชน

การที่โรงไฟฟ้าเน้นการ “ประชาสัมพันธ์” และ “มวลชนสัมพันธ์” มากเกินไป มีแนวโน้มที่จะทำให้ชุมชนรู้สึกว่า “โรงไฟฟ้าพยายามที่จะพูด มากกว่ารับฟัง” และพยายามจะ “ขัดเขี่ย มากกว่าจะเรียนรู้ร่วมกัน”⁴⁴

สำหรับประสบการณ์ในต่างประเทศเช่น ประเทศเดนมาร์ก ซึ่งมีการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานลมเป็นจำนวนมาก ซึ่งในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2533-2536 ก็เกิดปัญหาการต่อต้านการติดตั้งกังหันลมของชุมชนท้องถิ่น⁴⁵ เนื่องจาก ผลกระทบของกังหันลมเรื่องเสียงรบกวน และผลกระทบต่อทัศนียภาพในบริเวณนั้นๆ

⁴⁴ รายละเอียดเพิ่มเติม สามารถดูได้จากเอกสารแนบท้าย บทความเรื่อง “ทางออกปัญหาโรงไฟฟ้าแกลบ อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน”

⁴⁵ Per Christensen and Henrik Lund, 1998, Conflicting Views of Sustainability: The case of wind power and nature conservation in Denmark, European Environment Vol. 8, John Wiley & Sons, Page 1-6

ซึ่งสังคมเดนมาร์ก ก็สามารถหาทางออกร่วมกันได้ โดยมีแนวทางหลักก็คือ การเปิดโอกาสให้เทศบาลและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ เช่น การวางแผนระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การกำหนดพื้นที่ที่จะตั้งกังหันลม และรายละเอียดในการตั้งกังหันลม รวมทั้งการออกกฎระเบียบต่างๆ ที่สนับสนุนให้ชาวบ้าน, ชุมชนท้องถิ่น, สหกรณ์, หรือเทศบาลในพื้นที่นั้นๆ เป็นผู้ลงทุนเป็นเจ้าของกังหันลม แทนที่จะมีแต่ผู้ลงทุนจากภายนอกชุมชนเพียงอย่างเดียว

ผลประโยชน์ที่อาจจะเกิดขึ้นจากโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน

1. กองทุนพัฒนาชุมชนและกองทุนพิเศษ

ทางโรงไฟฟ้ามีแนวคิดที่จะตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาของชุมชน เพื่อเป็นการคืนกำไรให้กับชุมชน โดยจะสนับสนุนเงินปีละ 1 ล้านบาท ตลอดเวลาที่โครงการผลิตไฟฟ้าขาย สำหรับการบริหารจัดการ มีข้อมูลจากการชี้แจงของทางโรงไฟฟ้า สำหรับโครงการที่จังหวัดนครสวรรค์ว่า แนวคิดในการตั้งคณะกรรมการ จะประกอบด้วยตัวแทนทุกหมู่บ้าน, ฝ่ายผู้ทรงคุณวุฒิ, อบต.(โดยตำแหน่ง) และฝ่ายโรงไฟฟ้า

สำหรับที่ตำบลโพธิ์ทองนี้ ทางโรงไฟฟ้าระบุว่า เพื่อเป็นการตอบแทนชาวบ้านในตำบลโพธิ์ทอง จะมีการจัดตั้งกองทุนพิเศษ นอกเหนือไปจากกองทุนพัฒนาชุมชนและกองทุนประกันผลกระทบสิ่งแวดล้อมเรียกว่า กองทุนโพธิ์ทองสามัคคี โดยบริษัทจะจัดสรรงบประมาณสำหรับกองทุนนี้จำนวน 3 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นเป็น 5 ล้านบาทในปัจจุบัน

ชาวบ้านฝ่ายสนับสนุนได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า⁴⁶ กองทุนแรกเริ่มจะมาจากการบริจาคของผู้ที่ขายที่ดินให้กับโครงการโรงไฟฟ้าทั้งหมด 30 คนเป็นจำนวนไร่ละ 5 พันบาทโดยหักจากเงินค่าที่ดิน รวม 190 ไร่เป็นเงิน 950,000 บาท และทางโรงไฟฟ้าจึงสมทบให้ครบ 5 ล้าน หลังจากนั้นชาวบ้านสามารถเข้าเป็นสมาชิกกองทุนได้โดยมีสิทธิถือหุ้นคนละ 1 หุ้นๆ ละ 1 พันบาท

กองทุนนี้เป็นเงินให้กู้ยืมในวงเงินระหว่าง 5 พันถึง 2 หมื่นบาท อายุการกู้ไม่เกิน 1 ปี และคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี⁴⁷

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ ของชาวบ้าน

ทางฝ่ายผู้นำชุมชน โดยเฉพาะฝ่ายบริหารของ อบต.⁴⁸ เห็นว่า การจัดตั้งกองทุนนี้จะเป็นประโยชน์กับชุมชนอย่างมาก แต่ไม่ได้มีการพูดถึงกองทุนพิเศษที่จะจัดตั้งเพิ่มเติม

สำหรับในส่วนของการชมรมอนุรักษ์ฯ และผู้นำชุมชนบางส่วนเช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบางท่าน ก็ยังไม่แน่ใจว่า จะได้รับประโยชน์จริงหรือไม่ แต่สำหรับทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตำบลโพธิ์ทองนั้น จะไม่คุ้มค่ากับผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดขึ้น

⁴⁶ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

⁴⁷ เอกสารหลักการ และนโยบาย การจัดตั้งกองทุนโพธิ์ทองสามัคคี วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2546

⁴⁸ จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2545

ประเด็นข้อคิดเห็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

กระบวนการในการตั้งกองทุนพัฒนาชุมชน ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งในปัจจุบัน ควรจะดำเนินการอย่างไร เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าร่วมอย่างแท้จริง เนื่องจากถ้ามีชาวบ้านเพียงบางส่วนเข้าร่วมกระบวนการ ก็อาจจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น

โดยทางทีมวิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับ การจัดตั้งกองทุนพิเศษเพิ่มเติมจากกองทุนพัฒนาชุมชน โดยให้ผู้ที่ขายที่ดินมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินร่วมกับโรงไฟฟ้าเพื่อจัดตั้งกองทุน ซึ่งเชื่อมโยงกับประเด็นแรก ที่อาจจะส่งผลให้สถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงขึ้น

ทางเลือกหนึ่งเพื่อการพิจารณาของทุกๆ ฝ่าย เกี่ยวกับประเด็นเรื่อง การพัฒนากลไกต่างๆ เหล่านี้ได้แก่ ทางโรงไฟฟ้า ควรจะหยุดกระบวนการจัดตั้งกลไกเหล่านี้และถอยกลับมา “เรียนรู้ร่วมกัน” โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นห่วงของชุมชน แล้วค่อยร่วมกันพัฒนาทางออกและกลไกต่างๆ ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นใจของชุมชนอย่างแท้จริง

2. ภาษีให้องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

หลังจากโรงไฟฟ้าเริ่มดำเนินการแล้ว จะมีการจ่ายภาษีให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล ในเบื้องต้นคาดว่า อาจจะได้ภาษีจากทางโรงไฟฟ้าประมาณ 1-2 ล้านบาท โดยในปัจจุบัน ทาง อบต. มีรายรับจากภาษีประมาณ 4 ล้านบาท โดยรายได้หลักมาจากโรงงานกระดาษประมาณ 3 ล้านบาท⁴⁹

คำอธิบายของทางโรงไฟฟ้า

ในการอธิบายถึงผลประโยชน์ของโครงการต่อชุมชนท้องถิ่น ประเด็นการจ่ายภาษีให้กับ อบต. เป็นผลประโยชน์ที่ชัดเจนข้อหนึ่ง ที่ทางโรงไฟฟ้ามักจะกล่าวถึงในเอกสารต่างๆ ทางโรงไฟฟ้ามีมุมมองว่า ภาษีจากโรงไฟฟ้าจะทำให้ อบต. มีงบประมาณเพิ่มขึ้นในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ ของชาวบ้าน

ทางผู้นำชุมชนเห็นว่า ภาษีที่ได้รับเพิ่มขึ้น จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ

ทางฝ่ายชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่สนใจประโยชน์ดังกล่าวมากนัก เนื่องจากคิดว่า ไม่คุ้มกับความเสี่ยงเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับอาชีพและวิถีชีวิตของชาวบ้าน รวมทั้งทางชมรมฯ ให้ข้อมูลว่า มีหลักฐานในการทุจริตเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีและการใช้จ่ายงบประมาณ ซึ่งได้แจ้งความดำเนินคดีและแจ้งให้ทางจังหวัดสอบสวนแล้ว⁵⁰

ประเด็นข้อคิดเห็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ทาง อบต. ใช้จ่ายเงินงบประมาณส่วนใหญ่เกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แต่ก็มีค่าใช้จ่ายเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ เช่น การศึกษา, ทุนอาหารกลางวัน, การช่วยเหลือคนยากจน, ฯลฯ

⁴⁹ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ฝ่าย อบต. ได้แก่ ประธานบริหาร, ปลัด, และสมาชิกสภา จำนวนหนึ่ง รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านบางหมู่ และทีมงานมวลชนสัมพันธ์ของโรงไฟฟ้าในพื้นที่ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2545

⁵⁰ จากการสัมภาษณ์ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตำบลโพธิ์งาม เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2545 และเอกสารข้อมูลเพิ่มเติมของทางชมรมฯ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2546

เพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณ ตรงกับความต้องการของชุมชน ควรจะมีการเปิดให้ประชาชนทั่วไปในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้จ่ายงบประมาณและตรวจสอบเพื่อความโปร่งใสของกระบวนการ

3. การจ้างงานคนในชุมชนของโรงไฟฟ้า

ทางโรงไฟฟ้าจะจ้างงานในระหว่างการก่อสร้างทั้งหมดประมาณ 100-200 คน โดยมีระยะเวลาประมาณ 17 เดือน

สำหรับในระหว่างการดำเนินการผลิตไฟฟ้า จะมีการจ้างงานทั้งหมด 83 ตำแหน่ง โดยเป็นแรงงานทักษะเช่น วิศวกร พนักงานฝ่ายบริหาร แผนกควบคุมเครื่องจักร แผนกบำรุงรักษา ประมาณ 48 คน และเป็นแรงงานไร้ทักษะเช่น พนักงานขับรถตัก ขาม พนักงานทำความสะอาด และพนักงานธุรการ ประมาณ 35 คน

คำอธิบายของทางโรงไฟฟ้า

ทางโรงไฟฟ้า จะเน้นอยู่เสมอว่า จะเน้นการจ้างงานคนในชุมชน ทั้งในช่วงก่อสร้างและในช่วงดำเนินการ ยกเว้นบางตำแหน่งที่หาไม่ได้ในชุมชนเช่น วิศวกรอาวุโส

นอกจากนี้ยังเน้นถึงการจ้างงานในธุรกิจบริการที่จะเกิดขึ้นต่อเนื่องเช่น การขายอาหาร และหรือธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเช่น การขุดดิน, งานก่อสร้าง, ฯลฯ

สำหรับประเด็นเรื่อง การไล่พนักงานออก ทางบริษัทฯ ชี้แจงว่า พนักงานแต่ละคนจะต้องมีการฝึกฝนอบรม ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายของบริษัทฯ ถ้าให้ออก ก็จะต้องเสียทั้งค่าใช้จ่าย, เวลา, และสุขภาพจิต⁵¹

ในรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม มีการประเมินผลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมจากการที่มีโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ⁵² ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การจ้างงานในระยะก่อสร้างประมาณ 100-200 คน จะส่งผลดีต่อชุมชนโดยเฉพาะผู้มีอาชีพค้าขาย ในระยะดำเนินการโรงไฟฟ้า จะส่งผลดีต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจท้องถิ่นในระดับต่ำ โดยส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการใช้จ่ายใช้สอยของพนักงานโรงไฟฟ้า

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ ของชาวบ้าน

ทางฝ่ายผู้นำชุมชนเห็นว่า ช่วงที่สำคัญคือ ช่วงก่อสร้าง จะมีการจ้างงานประมาณ 200 คน สำหรับช่วงดำเนินโครงการแล้ว ก็จะมีประโยชน์ต่อชุมชนบ้าง แต่น้อยกว่าช่วงแรก และน่าจะเป็นแรงงานไร้ทักษะเช่น ขามหรือพนักงานทำความสะอาด

⁵¹ เอกสารคำชี้แจงของทางโรงไฟฟ้า ต่อข้อกล่าวหาของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตำบลโพทรวม ในสารฉบับที่ 2, ข้อ

12

⁵² รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หัวข้อ 4.4.1 สภาพเศรษฐกิจและสังคม หน้า 4-56

ซึ่งความคิดเห็นนี้ ก็สอดคล้องกับฝ่ายชมรมอนุรักษ์ฯ ซึ่งเห็นว่า คนในชุมชนคงจะได้เข้าทำงานบ้าง แต่ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า จากประสบการณ์กับโรงงานกระดาษ มีคนในชุมชนได้ทำงานจริง แต่หลังจากนั้น ก็มีบางส่วนถูกให้ออก จึงเหลือคนในชุมชนที่ทำงานอยู่จริงน้อยมากประมาณ 20 คนเท่านั้น อีกประการหนึ่งคือ ระบบของผู้รับเหมาก่อสร้างไม่ได้ไปหาแรงงานเอาในพื้นที่ แต่จะมีทีมคนงานอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่น่าจะเป็นประโยชน์กับชุมชนจริง

ประเด็นข้อคิดเห็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ควรจะมีการสำรวจข้อมูลคุณสมบัติของคนในชุมชนให้ชัดเจนว่า จะมีโอกาสในการจ้างงานที่จะเกิดขึ้นจริงเป็นจำนวนเท่าไร

4. ผลประโยชน์ต่อการเพิ่มราคาข้าว

การที่ถ่านหินซึ่งก่อนหน้านี้ เป็นสิ่งที่ไม่มียาราคาหรือมีราคาต่ำ กลับมีราคาสูงขึ้น ทำให้บางฝ่ายคาดว่า อาจจะส่งผลให้ข้าวมีราคาสูงขึ้น

คำอธิบายของทางโรงไฟฟ้า

ทางโรงไฟฟ้า มีการกล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ ทั้งในเชิงหลักการกว้างๆ ว่า ประโยชน์ของโครงการจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับภาคเกษตรกรรม⁵³ และการชี้แจงในรายละเอียดว่า การที่ถ่านหินซึ่งเดิมเป็นภาระในการกำจัดของโรงไฟฟ้า กลับมีราคาขึ้นมา จะส่งผลให้ราคาข้าวสูงขึ้น ซึ่งทางโรงไฟฟ้าอ้างถึงเจ้าของโรงไฟฟ้าหลายแห่งในจังหวัดสิงห์บุรีที่ยืนยันว่า “การทำสัญญาซื้อขายถ่านหินกับบริษัทฯ จะช่วยให้โรงไฟฟ้าสามารถเพิ่มราคาข้าวเปลือกให้สูงขึ้นได้” นอกจากนี้ ทางโรงไฟฟ้าจะมีการรับซื้อถ่านหินจากโรงงานอีกด้วย⁵⁴

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ ของชาวบ้าน

ทางผู้นำชุมชนคิดว่า จะสามารถขอให้ทางโรงไฟฟ้าและโรงไฟฟ้าร่วมกันเพิ่มราคาข้าวให้กับชาวบ้านได้ ในขณะที่ทางชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมฯ ไม่คิดว่า จะมีผลใดๆ ต่อการเพิ่มราคาข้าว เนื่องจากชาวบ้านขายข้าวเปลือกให้กับโรงไฟฟ้าไปแล้ว ทางโรงไฟฟ้าไม่น่าจะแบ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากถ่านหินให้กับชาวบ้าน

ประเด็นข้อคิดเห็นเพื่อการพิจารณาเพิ่มเติม

ควรจะมีการพิจารณาและหาข้อมูลเพิ่มเติมให้ชัดเจน เกี่ยวกับความเป็นไปได้จริงที่ทางโรงไฟฟ้าจะเพิ่มราคาข้าวให้กับชาวบ้านเนื่องจากได้ทำสัญญาซื้อขายถ่านหินกับโรงไฟฟ้า เพราะในปัจจุบันนี้ ทางโรงไฟฟ้าก็มีอำนาจต่อรองมากกว่าชาวบ้านอยู่แล้ว โรงไฟฟ้าจึงไม่ได้มีแรงจูงใจที่ชัดเจนในการแบ่งรายได้บางส่วนจากการขายถ่านหินให้กับชาวบ้าน

ทางผู้วิจัยเคยสอบถามประเด็นนี้ในเชิงหลักการกับผู้ประกอบการผลิตไฟฟ้าบางราย ซึ่งเห็นว่าควรหาแนวทางการแบ่งผลประโยชน์จากการขายถ่านหินให้กับชาวบ้านด้วย แต่ไม่ได้มีการอธิบายถึงแนวทางที่ชัดเจน ในขณะที่ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรรายใหญ่รายหนึ่งให้คำตอบในประเด็นเดียวกันว่า “ถ้าผมซื้อปากกามาจากร้าน แล้วสามารถขายปลีกปากกาได้ ทำไมจึงควรแบ่งประโยชน์ให้กับร้านค้า

⁵³ เอกสารประชาสัมพันธ์ บริษัท เอ.ที.ไอ.โอ.พาวเวอร์ จำกัด

⁵⁴ เอกสารคำชี้แจงของทางโรงไฟฟ้า ต่อข้อกล่าวหาของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตำบลโพธิ์ทอง ในสารฉบับที่ 2, ข้อ

ที่ผมซื้อ?” ดังนั้นโรงสีควรจะเป็นผู้รับผลประโยชน์จากราคาถ่านหินที่สูงขึ้น ไม่เกี่ยวกับชาวนาเพราะว่าชาวนาขายข้าวเปลือกให้กับโรงสีแล้ว⁵⁵

⁵⁵ Suphakij Nuntavorakarn, 2002, Renewable Energy Development in the Thai Power Sector: The marginalisation by the state and the revitalisation by the people, unpublished Master thesis, Aalborg University, Denmark.

เอกสารแนบท้าย

ทางออกเรื่อง “โรงไฟฟ้าถ่านหิน” อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน⁵⁶

เดชรัต สุขกำเนิด
tonklagroup@yahoo.com

เป็นเรื่องเลวร้ายที่ท่านผู้ชม

จะอะไรเสียอีกละครับ ถ้าไม่ใช่ “โรงไฟฟ้าถ่านหิน”

ภายหลังจากที่ผมส่งต้นฉบับ “พลังงานน่ารู้” ฉบับที่แล้วให้โลกสีเขียว ผมก็ได้รับการติดต่อทั้งจากทางโรงไฟฟ้าถ่านหิน และจากชาวบ้านผู้คัดค้านและได้รับผลกระทบจากโครงการ เพื่อขอให้ข้อมูลและขอเชิญผมและทีมงานลงไปดูพื้นที่

ทีมงานของเครือข่ายพลังงานยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่ทำงานทางด้านพลังงานจึงตัดสินใจลงไปดูพื้นที่ด้วยกันเมื่อกลางเดือนกันยายนที่ผ่านมา

ทีมงานเริ่มต้นจากการลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมชมกิจการของโรงไฟฟ้าถ่านหินของบริษัทไบโอแมส พาวเวอร์ ที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ซึ่งได้เขียนถึงไปแล้วในฉบับก่อน รวมถึงพูดคุยกับชาวบ้านซึ่งได้รับผลกระทบจากฝุ่นที่ปล่อยมาจากโรงไฟฟ้าถ่านหินด้วย

ต่อจากนั้น ทีมงานได้ย้ายไปคุยกับบริษัทเอ.ที. ไบโอพาวเวอร์ ซึ่งกำลังมีโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินที่ ต. น้ำทรง อ. พยุหะคีรี จ. นครสวรรค์ และทีมงานยังได้นัดคุยกับผู้คัดค้านโครงการในพื้นที่เดียวกันด้วย

การพูดคุยกับชาวบ้านที่ อ. วัดสิงห์ จ. ชัยนาท ซึ่งได้รับผลกระทบจากฝุ่นของโรงไฟฟ้าถ่านหิน ทำให้เราได้รับทราบถึงรายละเอียดของปัญหา และกระบวนการแก้ปัญหาชัดเจนขึ้น

ชาวบ้านได้เล่าให้ทีมงานฟังว่า ในช่วงเริ่มต้นก่อสร้างโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีเสียงคัดค้านแต่อย่างใด จนเมื่อโรงไฟฟ้ามีการเดินเครื่องไปประมาณ 2-3 เดือน ปัญหาฝุ่นจึงเริ่มเกิด และรุนแรงขึ้น จนนำไปสู่การเรียกร้องให้มีการดำเนินการแก้ไข ซึ่งทางโรงไฟฟ้าก็รับไปดำเนินการ โดยขอเวลาประมาณ 1 เดือนครึ่ง

ต่อมาเมื่อครบกำหนด โรงไฟฟ้ายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ลุ่ล่ง ซึ่งก็หมายความว่า ชาวบ้านก็คงจำเป็นต้องรับผลกระทบต่อไป ชาวบ้านจึงขอเรียกร้องให้ (หรือสั่งให้) ปิดโรงไฟฟ้าเพื่อแก้ไขปรับปรุง

⁵⁶ ตีพิมพ์ในนิตยสารโลกสีเขียว ปีที่ 11 ฉบับที่ 5 เดือนพฤศจิกายน 2545

ให้เกิดผลกระทบกับชาวบ้านอีก ซึ่งทางโรงไฟฟ้าก็ยินยอม และได้ทำการปิดซ่อมมาเป็นเวลา 6 เดือน จนเพิ่งเปิดดำเนินการใหม่อีกครั้งเมื่อ ประมาณเดือนสิงหาคม 2545 นี้เอง

กรณีศึกษานี้ได้ช่วยยืนยันว่า แม้ว่า โรงไฟฟ้าพลังถ่านหินจะเป็นทางเลือกที่มีผลดีต่อสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจโดยภาพรวมของประเทศมากกว่าแหล่งพลังงานหลักๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่การดำเนินการที่ผิดพลาดก็อาจสร้างผลกระทบให้กับประชาชนในพื้นที่ได้เช่นกัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการตรวจสอบของประชาชนในพื้นที่จึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการดำเนินโครงการดังกล่าว

กรณีศึกษานี้ยังช่วยชี้ให้เห็นว่า การรวมตัวกันของชาวบ้านหรือความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ทำให้โรงไฟฟ้าแห่งนี้ต้องแสดงความรับผิดชอบโดยการปิดเพื่อปรับปรุงโรงไฟฟ้าของตน มิใช่เป็นการปิดโรงไฟฟ้าเนื่องจากกลไกการตรวจสอบหรือการควบคุมมลพิษของทางราชการ หรือทางโรงไฟฟ้าเอง

อย่างไรก็ดี บางคนก็ยังมองในแง่ที่ว่า การที่ทางโรงไฟฟ้ายินยอมดำเนินการตามที่ชาวบ้านยื่นข้อเสนอ นั้น แปลว่า อำนาจของชุมชนยังมีอยู่จริง นอกจากนั้น การที่โรงไฟฟ้ายินยอมทำตามก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการที่มีอยู่ในระดับหนึ่งเช่นกัน เนื่องจาก การยินยอมปิดโรงไฟฟ้าตามข้อร้องเรียนของชาวบ้าน มิใช่ปรากฏการณ์ทั่วไปที่จะพบกันได้ง่ายๆ ในสังคมไทย

ทีมงานบางคนยังตั้งคำถามกันด้วยว่า “หากเป็นโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ โรงไฟฟ้าจะยินยอมปิดตามคำร้องขอของชาวบ้านหรือไม่” เพราะโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่อาจจะยกเหตุผลอื่นๆ โดยเฉพาะความมั่นคงของระบบไฟฟ้า เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินการของตน เชื้อเพลิงถ่านหินเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า ขนาดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรประมงในพื้นที่ (ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าผืนดงเยาะ) ยังคงต้องใช้เวลากว่า 10 ปีในการเรียกร้องให้เจ้าของโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น

จากขัณฑ์ย้ายไปนครสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บริษัทเอ.ที. ไบโอฟาวเวอร์ กำลังเสนอตั้งโรงไฟฟ้าพลังถ่านหิน โดยดำเนินการพร้อมกับโครงการโรงไฟฟ้าในพื้นที่อื่นๆ ในอีก 3 จังหวัด แต่ปัจจุบัน การดำเนินการในพื้นที่นี้ยังไม่คืบหน้าเพราะยังมีปัญหาการคัดค้านของประชาชนในพื้นที่

บริษัทเอ.ที. ไบโอฟาวเวอร์เจ้าของโครงการ ได้พยายามนำเสนอให้ทีมงานฟังว่า ทางบริษัทได้ออกแบบและจัดเตรียมการป้องกันคุ้มครองผลกระทบสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นอย่างดี ทั้งในแง่ของการใช้เทคโนโลยีดักจับฝุ่นที่ทันสมัยกว่าที่ดำเนินการอยู่ที่ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท และในแง่ของการจัดตั้งกลไกสัญญาประชาคม และกองทุนชดเชยผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งบริษัทมั่นใจว่าจะเป็นกลไกที่ชุมชนสามารถใช้ในการระงับการดำเนินการและสั่งให้จ่ายค่าชดเชยได้อย่างทันทั่วทั้งที่ หากมีผลกระทบที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ดี ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งได้มีการจัดเตรียมข้อมูล พร้อมทั้งการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆ (รวมถึงที่ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท) มาเป็นอย่างดี ก็ยังไม่มั่นใจว่า กลไกและเทคโนโลยีต่างๆ ที่บริษัทเสนอมานั้น จะเป็นกลไกที่เป็นธรรม โปร่งใส และเชื่อถือได้เพียงพอที่จะเอาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และชีวิตของ

พวกเขามาเป็นเดิมพัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขนาดของโรงไฟฟ้าในพื้นที่ อ. พยุหะคีรี (22 เมกะวัตต์) ใหญ่กว่าที่ อ.วัดสิงห์อย่างมาก (6 เมกะวัตต์) ชาวบ้านจึงเป็นห่วงว่า ผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นก็อาจจะมากขึ้นตามไปด้วย และการที่ชุมชนจะขอให้ปิดโรงงานเพื่อปรับปรุง (หากเกิดผลกระทบเกิดขึ้น) ก็น่าจะยากขึ้นไปด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างของปัญหาที่เกิดขึ้นที่ อ. วัดสิงห์ (และโรงงานอื่นๆ ทั่วประเทศ) และความอ่อนแอของกลไกการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่นี้เองที่เป็นเหตุผลสำคัญ ซึ่งทำให้ชาวบ้าน อ.พยุหะคีรีคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังแกลบของบริษัทเอ.ที. ไบโอฟาวเวอร์ ยิ่งไปกว่านั้น การขาดความเข้าใจเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของโครงการและชุมชนเจ้าของพื้นที่ทรุดลง จนแปรเปลี่ยนจากการคัดค้านกลายเป็นการต่อต้านโครงการ

ประเด็นแรกที่จะต้องทำความเข้าใจก็คือ ธรรมชาติของปัญหาสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม (รวมถึงโรงไฟฟ้า) นั้นมีอยู่จริง เต็มไปหมดทั่วทั้งสังคมไทย ประเด็นที่สอง ปัญหาเหล่านั้นมักจะไม่ได้รับดูแลหรือจัดการโดยกลไกการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรม โปร่งใส และเชื่อถือได้ ไม่ว่าจะเป็นในขั้นตอนการอนุมัติโครงการ (เช่น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม) หรือการขึ้นตอนการดำเนินโครงการจริง และประเด็นสุดท้ายที่จะต้องทำความเข้าใจคือ โอกาสที่ชุมชนจะปิดโรงไฟฟ้าหรือโรงงานได้ ดังเช่นในกรณีที่เกิดขึ้นที่วัดสิงห์ ก็ยังมีความเป็นไปได้น้อยมากในสังคมไทย

เพราะฉะนั้น การคัดค้านมิให้มีโรงงานหรือมีโรงไฟฟ้าเสียตั้งแต่แรก หรือ “การตัดไฟเสียตั้งแต่ต้นลม” จึงเป็นทางเลือกที่สมเหตุสมผลเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาจากความเป็นจริงในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม การเลือกทางเลือกนี้ก็อาจนำมาซึ่งการสูญเสียโอกาสของสังคมได้เช่นกัน ซึ่งในกรณีนี้ก็ คือ การเสียโอกาสในการพัฒนาพลังงานทางเลือกที่มาจากฐานวัตถุดิบภายในประเทศ แทนที่จะต้องนำเข้าเชื้อเพลิงมาจากต่างประเทศ

แต่แน่นอนที่สุด การได้มาซึ่งโอกาสที่ดีของสังคมเช่นนั้น ก็ไม่ควรจะต้องแลกมาด้วยความทุกข์ของพี่น้องประชาชนในพื้นที่โครงการเช่นกัน

คำถามจึงอยู่ที่ว่า “ทำอย่างไรจึงจะมีกลไกการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เป็นธรรม โปร่งใส และเชื่อถือได้ จนสามารถสร้างความมั่นใจได้ว่า สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และชีวิตของพวกเขาจะไม่ได้รับการคุกคามจากโรงไฟฟ้า”

คำตอบก็คือ “เราจะต้องเปิดให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบกลไกหรือกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพด้วยตนเอง” ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จนกว่าจะได้กลไกที่ประชาชนในพื้นที่เห็นว่าเป็นธรรม โปร่งใส และเชื่อถือได้ อย่างแท้จริง

แน่นอน การพยายามนำเสนอถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย และกลไกสัญญาประชาคมรวมถึงกองทุนชดเชยผลกระทบสิ่งแวดล้อมย่อมเป็นการเตรียมพร้อม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหวังดีของทางโรงไฟฟ้า

แต่ความพยายามอย่างมากเกินไปในการ “ประชาสัมพันธ์” หรือ “มวลชนสัมพันธ์” เพื่อให้เชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี และชาวบ้านควรยอมรับ ย่อมให้ผลสะท้อนกลับในทางตรงกันข้าม เพราะทำให้ชาวบ้านผู้ซึ่งกังวลใจในผลกระทบที่เกิดขึ้นรู้สึก “โรงไฟฟ้ากำลังจะพุดมากกว่า ฟัง” หรือ “กำลังจะยึดเย็บมากกว่ากำลังจะเรียนรู้”

สิ่งที่ไม่ควรพุด (แต่โรงไฟฟ้าได้พุดไปแล้ว) ก็คือ “คนส่วนใหญ่เห็นด้วย มีแค่เพียงส่วนน้อยที่คัดค้าน” เพราะคำพุดเช่นนี้ นอกจากจะทำให้ผู้ที่คัดค้านรู้สึกได้ชัดถึงความไม่เป็นธรรม (ที่มาเรียกว่าพวกตนเป็นพวกคนส่วนน้อย) และความไม่ถูกต้อง (เพราะผู้ที่กังวลและคัดค้านอาจจะมีไม่น้อยในความเป็นจริง) ยังกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกแบ่งฝักแบ่งฝ่าย และสู่ความเสี่ยงต่อการสร้างความแตกแยกในชุมชน

ในสถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างกังวลใจ และต่างฝ่ายต่างตกอยู่ในวงแวดล้อมของตัวอย่างที่ไม่ดีทั่วทั้งสังคม การจะทำให้อีกฝ่ายยอมรับในกลไกที่อีกฝ่ายหนึ่งเตรียมขึ้น ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากยิ่ง

การถอยมา “เรียนรู้ร่วมกัน” โดยเริ่มจากความกังวลใจของชุมชน แล้วค่อยพัฒนาทางออกร่วมกันบนพื้นฐานของการสร้างความมั่นใจของชุมชนอย่างแท้จริง จึงน่าจะเป็นทางออกเดียวที่มีอยู่

ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรม ซึ่งทีมงานเครือข่ายพลังงานยั่งยืน เสนอให้ทั้งสองฝ่ายช่วยกันพิจารณาประกอบด้วยการดำเนินการใน 5 ประการคือ

ประการแรก ขอให้ทางฝ่ายโรงงานจัดให้มีการกำหนดขอบเขตหรือประเด็น ซึ่งเป็นที่กังวลใจของชุมชน เพื่อที่จะได้กำหนดแนวทางร่วมกันในการประเมินผลกระทบ และศึกษาถึงกลไกในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน ขั้นตอนนี้เรียกว่า Public Scoping การดำเนินการในขั้นตอนนี้อธิบายเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยยึดเอาประเด็นปัญหาข้อห่วงใยของพี่น้องประชาชนเป็นตัวตั้ง มิใช่ข้อเสนอของฝ่ายโรงงาน บทบาทของชาวบ้านจึงย่อมมีเพิ่มขึ้น และน่าจะสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านได้มากกว่า

ประการที่สอง ขอให้ทางฝ่ายโรงงานจัดให้มีการกระบวนการทบทวนร่างรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ก่อนที่จะมีการอนุมัติรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยคณะผู้ชำนาญการที่ทางสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแต่งตั้งขึ้น หรือที่เรียกว่า Public review

การดำเนินการในขั้นตอนนี้จะเป็นการยุติหรือการกลับลำทางความคิด และทางอำนาจครั้งสำคัญ เพราะแทนที่โรงไฟฟ้าจะพยายามดำเนินการเพื่อให้ได้รับการอนุมัติรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อน แล้วจึงนำไปอนุญาตนั้นมาอ้าง (หรือมาขู่) ชาวบ้าน เครือข่ายพลังงานยั่งยืนเสนอให้โรงไฟฟ้ามอบอำนาจในการอนุมัติไว้ที่ภาคประชาชนในเบื้องต้น โดยที่มีคณะผู้ชำนาญการเป็นผู้กลั่นกรองอย่างเป็นทางการในขั้นต่อไป

ทีมงานเชื่อว่า การกลับลำทางความคิด และทางอำนาจในขั้นตอนนี้ นอกจากจะเป็นการสร้าง ความมั่นใจให้กับประชาชนในเบื้องต้นแล้ว ยังมีส่วนช่วยเสริมความถูกต้องทางวิชาการ และความ รอบคอบในการพิจารณาของคณะผู้ชำนาญการอีกทางหนึ่งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากคณะผู้ชำนาญการ จะได้เข้าร่วมรับฟังกระบวนการทบทวนร่างรายงานโดยภาคประชาชน

อย่างไรก็ดี สิ่งที่จะต้องทำก่อนการทบทวนร่างรายงานคือ การสนับสนุนให้ชาวบ้านมีที่ปรึกษา ทางวิชาการที่ตนเองมั่นใจ (รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณ) เพื่อช่วยในการตั้งคำถามและทบทวนร่าง รายงานในขั้นตอนที่สาม เพราะหลายส่วนของร่างรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนทาง เทคนิค ซึ่งเป็นเรื่องยากที่ชาวบ้านจะดำเนินการได้ด้วยตนเอง และยากที่ชาวบ้านจะเชื่อใจในผลการศึกษา ที่ทำหรือว่าจ้างโดยบริษัทเองเช่นกัน ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติ ขั้นตอนนี้อาจดำเนินการควบคู่ไปกับขั้นตอน แรกเสียด้วยซ้ำ

นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินการอีก 2 ประการที่สามารถดำเนินการไปพร้อม ๆ กันได้เลยคือ การศึกษาถึงแนวทางในการจัดทำสัญญาประชาคม และกองทุนชดเชยผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เพราะ เป็นข้อเสนอที่มีการกล่าวถึงกันมากในทางทฤษฎี (โดยเฉพาะทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม) แต่ยังไม่ มีใครศึกษาอย่างชัดเจนถึงแนวปฏิบัติในสังคมไทย ซึ่งมีความไม่เท่าเทียมกัน ในทางข้อมูลและในทาง อำนาจเป็นกรรมร่วมกันของสังคมอยู่ ดังนั้น ชาวบ้านจึงยังไม่เชื่อว่าจะเป็นที่พึ่งของตนเองได้อย่าง แท้จริง

ข้อเสนอประการสุดท้ายคือ การศึกษาถึงแนวทางการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชน ใน รูปแบบที่มากกว่าการเป็นเจ้าของพื้นที่ (เช่น การได้รับภาษีบำรุงท้องที่) การเป็นคนงานในโรงไฟฟ้า และการบริจาคของเจ้าของโครงการ เช่น การแบ่งปันผลประโยชน์ในรูปแบบของเจ้าของวัตถุดิบ (เพราะ ปัจจุบัน โรงไฟฟ้าทำสัญญาซื้อขายถ่านหินจากโรงสีมิใช่จากชุมชน) หรือในรูปแบบเจ้าของโครงการ (โดยการ ถือหุ้นบางส่วนในโครงการ) ทั้งนี้ ทีมงานเชื่อว่า การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และมีศักดิ์ศรี (มิใช่ ในฐานะของผู้รับ แต่เป็นฐานะของผู้ร่วม) จะทำให้ทุกฝ่ายสามารถดำเนินการร่วมมือกันอย่างมีความ มั่นใจ และมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น

เครือข่ายพลังงานยังยืนยันเห็นว่า ถึงแม้ว่าข้อเสนอทั้งห้าข้ออาจไม่สามารถตอบข้อกังวลใจของทุก ฝ่ายได้ทั้งหมด แต่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะทำให้เกิดการพูดคุยและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุก ฝ่าย

ปัจจุบัน ข้อเสนอทั้งห้าข้อกำลังได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังจากทั้งสองฝ่าย เพราะ ทั้งสองฝ่าย ล้วนไม่ต้องการที่จะตกอยู่ในภาวะที่ไม่มีทางเลือกอื่นๆ นอกจากการเผชิญหน้ากัน ดังที่เห็นกันทั่วไปใน การดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นบ่อนอก-บ้านกรูด หรือปากมูล

ทีมงานเครือข่ายพลังงานยั่งยืน รวมถึงผู้เขียน ขอให้กำลังใจกับทั้งสองฝ่ายในการช่วยกันพิจารณาว่าจะดำเนินการร่วมกันอย่างไร เพื่อที่จะได้มาซึ่งทางออก ที่จะเป็นต้นแบบหนึ่งของกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของชุมชนต่างๆ ในสังคมไทย พร้อมๆ กับการเป็นความหวังให้กับการพัฒนาพลังงานทางเลือก ที่มาจากฐานทรัพยากรในชุมชน และสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างมีความสุข
